

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

Bakalářská práce
Komparace institutu prezidenta v Ústavě
ČR a v Základním zákoně SRN

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem výše uvedenou práci vypracovala samostatně pod vedením
Předsedy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a vedoucí práce
a plněji zodpovídám.

Autor BP: Marcela Křížová

Vedoucí BP: PhDr. Josef Straceny, CSc.

Rok: 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Josefa Stracného, CSc. Všechny použité literární a odborné zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Praze dne *16.4.2009*

Marcela Křížová

Obsah	
Úvod	5
1. Ústava a související pojmy	6
2. Ústava ČR	10
2.1 Historické období vzniku Ústavy ČR	10
2.2 Struktura a charakteristika ústavního pořádku ČR	11
2.2.1 Ústava ČR	12
2.2.2 Ústavní základních práv a svobod	15
2.2.3 Změna ústavního pořádku ČR	17
2.2.4 Ústavní soud ČR	18
2.2.5 Volba prezidenta ČR	19
2.2.6 Ústavní úřad prezidenta ČR	20
3. Základní zákon SRN	23
3.1 Změny ústavního vzniku Základního zákona	23
3.2 Základní zákon SRN včetně 1949	24
3.3 Základní zákon přejímající Německo 3. října 1990	25
3.4 Účinnost a obsahová charakteristika Základního zákona	26
3.5 Principy Základního zákona	30
3.6 Novela Základního zákona	31
3.7 Účinnost Základního zákona	32
3.8 Účinnost Základního zákona	34
3.9 Právní moc prezidenta SRN	35
4. Účinnost Ústavy ČR a prezidenta SRN	38
4.1 Účinnost Ústavy ČR	39
4.2 Účinnost Ústavy ČR	40
4.3 Účinnost Ústavy ČR a prezidenta SRN	45
Závěr	47
Přílohy	49
A	54
B	55
C	56

Poděkování

Za odbornou pomoc, rady a vedení při realizaci této bakalářské práce děkuji
PhDr. Josefu Stracenému, CSc.

Obsah

Úvod	5
1. Ústava a související pojmy	6
2. Ústava ČR	10
2. 1 Historické okolnosti vzniku Ústavy ČR	10
2. 2 Struktura a charakteristika ústavního pořádku ČR	11
2. 2. 1 Ústava ČR	12
2. 2. 2 Listina základních práv a svobod	15
2. 2. 3 Změna ústavního pořádku ČR	17
2. 3 Prezident ČR	18
2. 3. 1 Volba prezidenta ČR	19
2. 3. 2 Pravomoci prezidenta ČR	20
3. Základní zákon SRN	23
3. 1 Historické okolnosti vzniku Základního zákona	23
3. 2 Základní zákon z 23. května 1949	24
3. 3 Základní zákon po sjednocení Německa 3. října 1990	25
3. 3. 1 Struktura a charakteristika Základního zákona	26
3. 3. 2 Principy Základního zákona	30
3. 3. 3 Novelizace Základního zákona	31
3. 3. 4 Změna Základního zákona	32
3. 4 Prezident SRN	34
3. 4. 1 Volba prezidenta SRN	34
3. 4. 2 Pravomoci prezidenta SRN	35
4. Komparace institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN	38
4. 1 Komparace voleb	38
4. 2 Komparace pravomocí	40
4. 3 Poslední volba prezidenta ČR a prezidenta SRN	45
Závěr	47
Použitá literatura	49
Anotace	54
Seznam zkratk	55
Přílohy	56

Úvod

Na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy studuji obor základy společenských věd a německý jazyk. Z tohoto důvodu jsem si vybrala téma, u kterého bych mohla využít nejen své vědomosti z oblasti práva a politologie, ale i znalost cizího jazyka.

Cílem mé práce je podat ucelený výklad o institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN a provést jejich komparaci. Demokratický ústavní stát je v moderní společnosti založen na principu dělby moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, jejichž funkce a vzájemné vztahy upravují ústavy daných států. Institut prezidenta tvoří nedílnou součást moci výkonné, proto jsem se věnovala i tomu, jak je tento institut včleněn do Ústavy ČR a Základního zákona SRN. Ústava ČR a Základní zákon SRN navíc vznikaly v důležitých momentech novodobých dějin těchto národů, nemohla jsem tedy opomenout vsadit danou problematiku do historického kontextu.

První kapitola *Ústava a související pojmy* seznamuje se základními kategoriemi, které s rozebíranou oblastí úzce souvisí. Následující kapitola *Ústava ČR* pojednává o historických okolnostech vzniku Ústavy ČR, o struktuře a charakteristice ústavního pořádku ČR a o úřadu prezidenta ČR. Část nazvaná *Základní zákon SRN* popisuje historické okolnosti vzniku, strukturu a charakteristiku jednotlivých oddílů Základního zákona SRN a úřad spolkového prezidenta. Oproti předešlé kapitole pojednává i o základních principech a novelizacích Základního zákona. Základní zákon prošel v roce 2006 rozsáhlou reformou, bylo tedy nutné vyložit tuto problematiku detailněji. Závěrečná část *Komparace institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN* je věnována samotnému srovnání institutu prezidenta ČR a SRN, a to konkrétně voleb a pravomocí. Jsou zde také podány informace o průběhu poslední volby prezidenta ČR a prezidenta SRN.

Práce může být použita jako didaktický materiál nejenom v hodinách občanské výchovy při výuce týkající se samotných ústav, ale i v hodinách německého jazyka. Každý student cizího jazyka by měl disponovat nejenom jeho praktickou znalostí, ale měl by mít i základní přehled o reáliích a politickém dění.

1. Ústava a související pojmy

Ústava

Ústava je základním zákonem státu, souborem právních norem, které upravují ústavně právní vztahy zásadního charakteru. Tradičně též upravuje název státu a jeho symboliku. Obsahuje základní principy daného státu, organizaci a kompetence jeho nejvyšších orgánů – zákonodárných, výkonných a soudních a jejich vzájemné vztahy. Je právní normou nejvyšší právní síly. Ostatní právní normy s ní musí být v souladu.¹

Ústava je právní normou značného stupně obecnosti. Obecnost části jejich ustanovení přímo vyžaduje konkretizaci normami „běžných“ zákonů, tedy zákonů jiných než ústavních. Znamená to, že ústavní norma se realizuje právě prostřednictvím právních předpisů odvětvových. Odvětvové právní normy obecné ústavní normy nejen konkretizují, ale též doplňují, rozvíjejí a přizpůsobují současnosti.²

Rozlišování ústav

Hlediska, podle kterých se ústavy dělí do kategorií jsou různorodá. Jedním z kritérií rozlišování ústav je jejich dělení na ústavu psanou a nepsanou. Psaná ústava je speciálně uzákoněný dokument.

Nepsaná ústava se vyvinula na základě zvyku. V praxi lze velmi těžko o nějaké ústavě říci, že zcela patří k psané či nepsané. Příkladem může být ústava Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. Písemně je dána pouze z části a texty nejsou shrnuty do jednoho dokumentu. Z formálně právního hlediska

¹NOLČ, J. *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno : Computer Press, 2004. s. 3.

²KLÍMA, K. *Ústavní právo*. Praha : Victoria Publishing, 1995. s. 16.

není rozdíl mezi zákony obyčejnými a ústavními. Nelze tedy přesně rozhodnout, co vše do britského ústavního systému patří a co nikoli.

Ústavy můžeme dále dělit na flexibilní a rigidní. Flexibilní ústavy jsou ústavy pružné. Potřebují ke svému přijetí obvykle pouhý zákon přijatý většinou členů zákonodárského sboru konkrétního státu.

Rigidní ústava je ústava tuhá. To znamená, že ke svému přijetí, změně či doplnění je zapotřebí kvalifikovaná většina v příslušném parlamentu. Obvykle to bývá většina dvoutřetinová. Rigidita některých ústav je dána i tím, že u některých částí ústav je jakákoli změna vyloučena.

Posuzují-li se podmínky a způsob vzniku ústav, mohou se dělit na revoluční, dohodnuté a okrojované. Historický pohled na vznik ústav vede k názoru, že vznik každé ústavy je podmíněn originální historickou situací.

Ústava může být monolegální, tzn. že soubor nejvyšších právních norem je obsažen v jednom právním předpise. Je-li soubor nejvyšších právních norem obsažen ve více právních předpisech, označuje se ústava jako polylegální. Tento soubor ústavních předpisů téže právní síly se označuje také jako ústavní řád, ústavní pořádek apod.³

Podle Karla Loewensteina se mohou ústavy dále dělit na normativní, nominalistické a sémantické. Normativní ústava je politicky funkční, tzn. je normativním východiskem pro chování politických institucí. Nominalistická ústava sice platí, ale nepoužívá se, plní pouze výchovnou roli. Sémantická ústava se realizuje, ale je upravena pouze v zájmu držitele moci a vylučuje jeho demokratickou záměnu.⁴

³PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Obecná státověda*. 1. díl. Praha : Linde, 1998. s. 21.

⁴FILIP, J. *Ústavní právo České republiky : Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. 1. díl. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997. s. 75.

Ústavní pořádek

V souvislosti s Ústavou České republiky je nutné vysvětlit i pojem ústavní pořádek, který zavedla s účinností od 1. 1. 1993 Ústava České republiky a použila jej v článku 3 a 112. Je jím vyjádřen fakt, že vedle vlastní Ústavy ČR (Úst. zákona ČNR č. 1/1993 Sb.) existují v právním řádu ČR i další ústavní zákony, které stojí vedle Ústavy ČR a které spolu s ní tvoří ústavu v širším slova smyslu.

Zavedení tohoto pojmu se vždy nesetkalo s příznivým přijetím. Pojem ústavní pořádek se již dříve používal nejenom jako širší pojem pro soubor psaných ústavních zákonů, ale i pro další právní předpisy, které ústavu bezprostředně prováděly a naplňovaly (např. ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku). Vhodnější by zřejmě bylo, kdyby Ústava ČR použila místo termínu „ústavní pořádek“ termín „ústavní řád“.⁵

Společné rysy evropských ústav

I když se podoba jednotlivých ústav od sebe liší v souvislosti s rozdílným historickým vývojem i odlišnou právní a politickou tradicí, můžeme v současných evropských ústavách nalézt společné rysy, které lze shrnout do tří základních bodů:

1. Ústavy stanoví, z jakých základních hodnot společnost ve své politické seberealizaci vychází. To bývá většinou obsahem preambule – slavnostního úvodu ústavy.
2. Vymezují základní principy a hlavní rysy uspořádání politické moci ve státě. A to jak vztah jednotlivce a státu, tak i institucionální a procesní organizaci veřejné moci a způsoby její kontroly.
3. Podřizují chování jednotlivce i veřejné moci povinnosti respektovat pravidla ústavou stanovená. Tím ústava váže instituce a orgány moci, které sama zřídila na směrnice a pokyny v ústavě obsažené.

⁵ PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky*. 2. díl, 1. část. Praha : Linde, 2004. s. 242.

Do okruhu základních hodnot a společných ústavních principů evropských demokracií patří: princip svrchovanosti lidu, princip většiny, princip reprezentativní demokracie, princip omezení moci a ochrany menšin, časové omezení mocenských funkcí, princip dělby moci, princip nedotknutelných základních práv a svobod, princip materiálního právního státu.⁶

Ústavnost

V původním, historickém smyslu, znamená termín ústavnost (konstitucionalismus) v podstatě vytyčení práva na ústavu jako na akt, který má ve státě nejvyšší právní sílu. Konstitucionalismus je spjat s myšlenkou ústavního státu. Ten se objevuje v ústavní historii jako požadavek omezit absolutní moc panovníka určitými psanými pravidly. Tak vznikaly postupně, zejména v 19. století, konstituční monarchie.

Současný konstitucionalismus znamená existenci demokratické ústavy jako technologie státní moci s dělbou rovnovážných mocí i zaručovanými lidskými právy.⁷

⁶KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. Praha : Linde, 2006. s. 13.

⁷MADAR, Z. *Slovník českého práva*. 1. díl, A-O. Praha : Linde, 1995. s. 403.

2. Ústava ČR

Vývoj ústavy na českém území lze rozdělit do tří historických období (Rakousko a Rakousko-Uhersko, Československo, Česká republika). Následující kapitola je věnována vývoji ústavy v České republice.

2.1 Historické okolnosti vzniku Ústavy ČR

Sociálně-politické změny na začátku roku 1990, následně zánik československé federace, přinesly potřebu zásadních ústavních změn. Do konce roku 1992 platilo několik desítek ústavních zákonů a situace byla zcela nepřehledná. Měly být realizovány nové ústavy, a to jak federální ústava, tak i ústavy obou národních republik.

Volby v roce 1992 přinesly v obou částech státu vítězství odlišných politických subjektů (Občanské demokratické strany v České republice a Hnutí za demokratické Slovensko ve Slovenské republice). Po neúspěšných politických jednáních představitelů obou politických stran bylo zřejmé, že musí dojít k rozpadu federace. Obě národní reprezentace se ve druhé polovině roku 1992 zaměřily na přípravu osamostatnění obou republik. Existence a činnost federace byla ukončena schválením ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky ke dni 31. prosince 1992.

Vlastnímu přijetí Ústavy České republiky předcházelo přijetí ústavního zákona č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky Českou národní radou dne 15. 12. 1992.

Ústava ČR byla přijata Českou národní radou dne 16. prosince 1992 a vyhlášena pod č. 1/1993 Sb. zákonů České republiky. Přítomno bylo 198 poslanců z 200členného orgánu. Pro její přijetí se vyslovilo 172 poslanců, proti bylo 16, 10 se zdrželo hlasování. Hlasování proběhlo veřejně a za přítomnosti televizních kamer.

Předsedající v abecedním pořádku četl seznam poslanců a každý nahlas vyjádřil své rozhodnutí.⁸

2. 2 Struktura a charakteristika ústavního pořádku ČR

Ústava ČR zavedla s účinností od 1. 1. 1993 termín „ústavní pořádek“, který použila v čl. 3 a v čl. 112. Tím byl vyjádřen fakt, že vedle vlastní Ústavy ČR existují v právním řádu ČR i další ústavní zákony, které stojí vedle Ústavy ČR a které spolu s ní tvoří ústavu v širším slova smyslu.

Podle čl. 112 odst. 1: „Ústavní pořádek České republiky tvoří tato Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.“ Jiné dřívější ústavní zákony Ústava ČR výslovně zrušuje (v čl. 112 odst. 2), nebo jim ponechává právní sílu obyčejného, nikoli ústavního zákona (v čl. 112 odst. 3).

Ústava ČR tedy není tvořena pouze jedním dokumentem - není monolegální, ale je složena z více dokumentů (v současnosti z více jak dvou desítek), je ústavou polylegální. Jinými příklady takových ústav jsou ústavy Finska, Švédska, Španělska, Polska a Rakouska.

Polylegální ústava je v podstatě československou tradicí převzatou z Rakouska. Všechny československé ústavy (1918, 1920, 1948, 1960) byly buď jako polylegální přijaty, nebo byly v průběhu své účinnosti přímo nebo nepřímo novelizovány, takže během jejich účinnosti ústavu netvořil jediný ústavní zákon, ale soustava ústavních zákonů.⁹

⁸GERLOCH, H.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002 . s. 77.

⁹PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky*. 2. díl, 1. část. Praha : Linde, 2004. s. 250.

Hlavní a nejpodstatnější složkou ústavního pořádku České republiky jsou dva dokumenty, které spolu tvoří jeden celek - Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod. Vzhledem k existenci samostatně stojící Listiny základních práv a svobod lze říci, že Ústava ČR má poměrně netypickou konstrukci. Svou strukturou i konstrukcí má ústava dvojí obsah, což v zásadě odpovídá obsahu dalších demokratických ústav ve světě. Ústava zakotvuje strukturu státu (soustavu orgánů a vztahy mezi nimi), základy procesních předpisů ústavního práva (volební řády, jednací řády apod.) a základní práva a svobody jednotlivců a menšin.¹⁰

2. 2. 1 Ústava ČR

Historicky první Ústava samostatného českého státu je rigidní psanou ústavou, která je tvořena prohlášením (preambulí) a 113 články. Ty jsou rozděleny do osmi hlav: I. Základní ustanovení (čl. 1 – 14), II. Moc zákonodárná (čl. 15 – 53), III. Moc výkonná (čl. 54 – 80). IV. Moc soudní (čl. 81 – 96), V. Nejvyšší kontrolní úřad (čl. 97), VI. Česká národní banka (čl. 98), VII. Územní samospráva (čl. 99 – 105), VIII. Přejídná a závěrečná ustanovení (čl. 106 – 113).

Nyní následuje stručný popis preambule a jednotlivých hlav Ústavy ČR. Preambuli je možné rozdělit do dvou částí. První část má charakter historicko-motivační. Obnovený český stát (Česká republika) navazuje na tradici státnosti země Koruny české i na republikánskou formu státu založenou první Československou republikou. Druhá část má konkrétní ústavněprávní význam a obsah. V tomto smyslu je zde český stát popsán jako svrchovaný, samostatný, republikánské formy, demokratického zřízení, založený na doktríně právního státu a respektu lidských práv a svobod, na modelu dělby moci, respektující mezinárodní smluvní systém a umožňující koexistenci České republiky v nadstátní unijní

¹⁰GERLOCH, H.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002. s. 77.

organizaci, což bylo realizováno vstupem do Evropské unie.¹¹ „*My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky.*“¹²

Hlava I. (Základní ustanovení, čl. 1 – 14) obsahuje charakteristiku státu, konstrukci tvorby a dělby moci, základní prvky právního státu, princip pluralistického politického systému, způsob změny, respektive nezměnitelnosti ústavy, vztah k mezinárodním smlouvám o lidských právech a základních svobodách, vymezení území České republiky a změny státních hranic, existenci institutu státního občanství, státních symbolů, určení hlavního města a povinnost státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a o ochranu přírodního bohatství.

Hlava II. (Moc zákonodárná, čl. 15 – 53) zakotvuje parlament, který je tvořen dvěma komorami – Poslaneckou sněmovnou a Senátem. Parlamentu náleží zákonodárná moc.

Hlava III. (Moc výkonná, čl. 54 – 80) je rozdělena do dvou podkapitol – Prezident republiky (čl. 54 – 66) a Vláda (čl. 67 – 80). Vláda je vrcholným orgánem výkonné moci a je odpovědná Poslanecké sněmovně, která vládě může vyslovit nedůvěru. V rámci ustanovení o vládě jsou také zakotvena ministerstva a jiné správní úřady a zvláště státní zastupitelstva jako nástupci prokuratury. O prezidentu republiky pojednává samostatně kapitola 2. 3.

¹¹ KLÍMA, K., aj. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 25.

¹² *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Parlament, Ministerstva, Ombudsman*. Stav k 2. 3. 2009. Ostrava : Sagit. s. 5.

Hlava IV. (Moc soudní, čl. 81 – 96) obsahuje obecné zásady o tom, že soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy. Dále popisuje některé předpoklady výkonu funkce soudce. Následují dvě blíže neoznačené části - Ústavní soud, orgán ochrany ústavnosti a Soudy, které jsou především povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.

Hlava V. (Nejvyšší kontrolní úřad, čl. 97) zakotvuje existenci tohoto orgánu, který je nezávislý a kontroluje hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu.

Hlava VI. (Česká národní banka, čl. 98) charakterizuje Českou národní banku jako ústřední banku státu.

Hlava VII. (Územní samospráva, čl. 99 – 105) zakotvuje členění České republiky na obce jako základní samosprávné celky. Vyššími samosprávnými celky jsou kraje, které byly vytvořeny ústavním zákonem č. 347/1997 Sb.

Hlava VIII. (Přechodná a závěrečná ustanovení, čl. 106 – 113) obsahuje ustanovení procesního charakteru, výklad pojmu ústavní pořádek ČR, zrušovací ustanovení (tzv. derogační klauzule) a počátek účinnosti ústavy.

Z hlediska svého rozsahu patří Ústava ČR ke stručnějším, ale jak už bylo řečeno, její součástí není soubor základních práv a svobod. Ten je obsahem Listiny základních práv a svobod, která má 44 článků.¹³

Za dobu své existence byla Ústava ČR novelizovaná pětkrát, a to úst. zákonem č. 347/1997 Sb., úst. zákonem č. 300/2000 Sb., úst. zákonem č. 395/2001 Sb., úst. zákonem č. 448/2001 Sb. a úst. zákonem č. 515/2002 Sb.¹⁴ Do roku 2003 bylo podáno kolem 40 návrhů, které měly měnit samotnou Ústavu ČR a asi 60 návrhů změn týkajících se všech norem, které tvoří ústavní pořádek ČR.¹⁵

¹³FILIP, J. *Ústavní právo České republiky : Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. 1. díl. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997. s. 102.

¹⁴*Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Parlament, Ministerstva, Ombudsman*. Stav k 2. 3. 2009. Ostrava : Sagit. s. 5.

¹⁵BROŽOVÁ, I. *Ústava a její změny*. In *Deset let Ústavy ČR východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 115.

2. 2. 2 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod byl dokument původně zakotvený v právním řádu bývalé ČSFR prostřednictvím ústavního zákona Federálního shromáždění ČSFR č. 23/1991 Sb.

Při vzniku samostatné České republiky se stala součástí jejího ústavního pořádku podle čl. 3 Ústavy ČR: „Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.“ Byla vyhlášena předsednictvem České národní rady 16. 12. 1992 pod č. 2/1993 Sb.

Listina základních práv a svobod je pramenem ústavního práva se závaznou normou pro všechny subjekty přímo platným právem. Její věcný obsah je základem pro rozhodování Ústavního soudu, zejména při vyřizování ústavních stížností občanů.¹⁶

Tento dokument tvoří usnesení předsednictva České národní rady z 16. 12. 1992 o jejím vyhlášení jako součástí ústavního pořádku České republiky, následuje neoznačená preambule a vlastní text, který má 44 článků rozdělených do šesti hlav: I. Obecná ustanovení (čl. 1 – 4), II. Lidská práva a základní svobody (čl. 5 – 23), III. Práva národnostních a etnických menšin (čl. 24 – 25), IV. Hospodářská, sociální a kulturní práva (čl. 26 – 35), V. Právo na soudní a jinou právní ochranu (čl. 36 – 40), VI. Ustanovení společná (čl. 41 – 44).

Určitou zvláštností obsahu preambule a šesté hlavy Listiny základních práv a svobod (Ustanovení společná) jako součástí ústavního pořádku ČR je fakt, že text nebyl upraven a byl ponechán ve své původní „federální“ podobě.¹⁷

Preambule zdůrazňuje přirozená práva člověka. Navazuje na demokratické a samosprávné tradice českého a slovenského národa, jejichž právo na sebeurčení uznává (což mělo ve federaci nepochybný význam).

Hlava I. (Obecná ustanovení, čl. 1 – 4) zakotvuje zásady, na kterých jsou práva a svobody založeny – rovnost, nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod, zásady demokratického a právního státu,

¹⁶ FILIP, J. *Ústavní právo České republiky : Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. 1. díl. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997. s. 122.

¹⁷ GERLOCH, H.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002. s. 81.

zákaz odnárodňování, způsob ukládání povinností a omezení základních práv a svobod.

Hlava II. (Lidská práva a základní svobody, čl. 5 – 23) je rozdělena do dvou oddílů – Základní lidská práva a svobody a Politická práva. Mezi základní lidská práva se v Listině základních práv a svobod řadí způsobilost mít práva pro každého, právo na život, nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, osobní svobodu, zákaz nucených prací a služeb, zachování lidské důstojnosti, dobré pověsti, ochranu jména, právo vlastnit majetek, nedotknutelnost obydlí, neporušitelnost listovního tajemství, písemností a záznamů, svobodu pohybu a pobytu, myšlení, svědomí, náboženského vyznání, vědeckého bádání, umělecké tvorby a svobodu projevat své náboženství a víru.

Politickými právy jsou svoboda projevu, právo na informace, sdružovat se, pokojně se shromažďovat, právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo prostřednictvím volebního práva. Patří sem též ochrana svobodné soutěže politických sil, právo odporu proti odstraňování demokratického řádu lidských práv a svobod.

Hlava III. (Práva národnostních a etnických menšin, čl. 24 – 25) zaručuje občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny všestranný rozvoj, právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v mateřském jazyce menšiny a sdružovat se v národnostních sdruženích.

Hlava IV. (Hospodářská, sociální, kulturní práva, čl. 26 – 35) zakotvuje právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodně se sdružovat na ochranu hospodářských a sociálních zájmů v odborových organizacích, které vznikají nezávisle na státu, právo na stávku, na spravedlivou odměnu za práci, na uspokojující pracovní podmínky, právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky žen, mladistvých a osob zdravotně postižených, právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti pracovat, i při ztrátě živitele, právo na ochranu zdraví a na zdravotní péči, dále právo na ochranu rodičovství a rodiny, zvláštní ochranu dětí a mladistvých, zvláštní péči o ženy v těhotenství, právo na vzdělávání, právo na ochranu výsledků tvůrčí duševní činnosti a právo na příznivé životní prostředí.

Hlava IV. (Právo na soudní a jinou právní ochranu, čl. 36 – 40) rozvádí zásadu, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu a zakotvuje některé procesní zásady činnosti soudů.

Hlava VI. (Ustanovení společná, čl. 41 – 44) obsahuje některé výkladové a procesní přístupy k ustanovením Listiny základních práv a svobod a právo azylu pro pronásledované cizince.

Za dobu své účinnosti byla Listina základních práv a svobod novelizovaná přímo jen jednou ústavním zákonem č. 162/1998 Sb. Novelizace se týkala čl. 8 odst. 3 věty druhé, kde byla číslovka 24 nahrazena číslovkou 48: „Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.“

2. 2. 3 Změna ústavního pořádku ČR

Ústavu, lépe řečeno ústavní pořádek, lze měnit pouze ústavními zákony. Návrh zákona na změnu jakékoli složky ústavního pořádku, nejenom Ústavy ČR, musí být výslovně označen jako ústavní. Parlament totiž není v danou chvíli zákonodárcem, ale ústavodárcem, a to musí být jasně vyjádřeno. Požadovaná většina pro schválení ústavního zákona je 3/5 většina všech poslanců a 3/5 většina přítomných senátorů (čl. 39 odst. 4 Ústavy ČR).

V čl. 9 je navíc řečeno, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná. Co jsou ale „podstatné náležitosti“ Ústava ČR blíže nespecifikuje.

2.3 Prezident ČR

Postavení prezidenta republiky upravuje třetí hlava Ústavy ČR nazvaná „Moc výkonná“ ve čl. 54 – 66. Toto zařazení zcela neodpovídá skutečným pravomocem prezidenta republiky a jeho vztahům k jiným ústavním orgánům. Důvody k takové systematizaci jsou historické (odpovídá struktuře ústavní listiny z roku 1920) a teoreticko-dogmatické (teorie trojdílnosti moci).¹⁸ Prezident České republiky nestojí v čele výkonné moci (podle č. 67 odst. 1 je tímto orgánem vláda) a jeho reálný podíl na výkonné moci není příliš výrazný.

Prezident republiky je v čl. 54 charakterizován jako hlava státu. Je volen Parlamentem ČR na společné schůzi obou komor. Volba se koná v posledních třiceti dnech volebního období úřadujícího prezidenta republiky. Uvolní-li se úřad prezidenta republiky, musí se volba konat do třiceti dnů. K uvolnění funkce prezidenta před skončením volebního období může dojít úmrtím, vzdáním se úřadu podle čl. 61 nebo výrokem Ústavního soudu (čl. 65 odst. 2, čl. 87 odst. 1 písm. g). Prezidentem republiky může být zvolen každý občan, který je občanem ČR, má právo volit a dosáhl věku 40 let. Znovu zvolen může být pouze jednou.

Volební období trvá 5 let a začíná dnem složení slibu, který se nachází v čl. 59 odst. 2: „Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony a uvádět je v život. Slibuji na svou čest, že budu zastávat svůj úřad svědomitě a nezneužiji svého postavení.“

Podle čl. 54 odst. 3 není prezident republiky z výkonu své funkce odpovědný. Znamená to, že je ústavně nezávislým orgánem, neodpovídá za své politické činy Parlamentu či jinému orgánu (vyjma případu čl. 65 odst. 2 Ústavy: „Prezident republiky může být stíhán pro velezradu, a to před Ústavním soudem na základě žaloby Senátu. Trestem může být ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti jej znovu vykonávat.“) a požívá absolutní trestní či správní imunity po dobu výkonu své funkce ve smyslu čl. 65. Odpovědný je občanskoprávně - může být žalován a žalovat v občanskoprávních záležitostech, v případech, které nesouvisí s výkonem jeho funkce.

¹⁸ PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky*. 2. díl, 1. část. Praha : Linde, 2004. s. 479.

2. 3. 1 Volba prezidenta ČR

Čl. 58 Ústavy ČR stanovuje samotnou techniku volby prezidenta republiky. Jde o modifikaci „francouzského“ systému dvoukolového, respektive tříkolového, který může končit i novými volbami.¹⁹

Navrhovat kandidáta je oprávněno nejméně deset poslanců nebo deset senátorů. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců i nadpoloviční většinu hlasů všech senátorů. Nezáskali žádný z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců a všech senátorů, koná se druhé kolo volby, a to do čtrnácti dnů. Do druhého kola postupuje kandidát, který získal nejvyšší počet hlasů v Poslanecké sněmovně, a kandidát, který získal nejvyšší počet hlasů v Senátu. Je-li více kandidátů, kteří získali stejný nejvyšší počet hlasů v Poslanecké sněmovně, nebo více kandidátů, kteří získali stejný nejvyšší počet hlasů v Senátu, sečtou se hlasy odevzdané pro ně v obou komorách. Do druhého kola postupuje kandidát, který takto získal nejvyšší počet hlasů. Zvolen je kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců i nadpoloviční většinu hlasů přítomných senátorů. Nebyl-li prezident republiky zvolen ani ve druhém kole, koná se do čtrnácti dnů třetí kolo volby, v němž je zvolen ten z kandidátů druhého kola, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců a senátorů. Nebyl-li prezident republiky zvolen ani ve třetím kole, konají se nové volby.²⁰

Současným prezidentem je Václav Klaus. Poprvé byl zvolen v roce 2003 a v roce 2008 následovalo jeho znovuzvolení.

¹⁹ GERLOCH, H.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002. s. 207.

²⁰ *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Parlament, Ministerstva, Ombudsman*. Stav k 2. 3. 2009. Ostrava : Sagit. s. 10.

2. 3. 2 Pravomoci prezidenta ČR

Pravomoci prezidenta republiky jsou Ústavou ČR vymezeny především v čl. 62 a 63. V čl. 62 jde o výkon takových pravomocí, u kterých není výslovně zavedena povinnost spolupodpisu (kontrasignace). I přes to ale tyto pravomoci nespádají do sféry ryze autonomního rozhodování prezidenta. Ve skutečnosti čl. 62 Ústavy ČR váže většinu těchto pravomocí na přesně stanovené podmínky anebo na různou formu součinnosti dalších ústavních orgánů. V některých případech je pak prezident republiky vázán nikoli ústavněprávně, ale politicky na zvyklosti parlamentního systému.²¹

Prezident republiky podle čl. 62 Ústavy ČR:

- jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády, přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi
- svolává zasedání poslanecké sněmovny
- rozpuští poslaneckou sněmovnu
- pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády
- jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy
- jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu
- odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zhlazuje odsouzení
- má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního
- podepisuje zákony
- jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu
- jmenuje členy Bankovní rady České národní banky

Velmi diskutovaný je čl. 62 písm. g, který se týká práva odpouštět a zmírňovat tresty uložené soudem. A to buď v individuálních případech (agraciace), nebo plošně, tj. určitému okruhu pachatelů trestných činů, kdy se jedná o právo amnestie. Dále sem spadá právo abolicie, tj. práva nařizovat, aby se trestní řízení

²¹ KLOKOČKA, V. *Ústavní zřízení České republiky*. Praha : Vyšehrad, 1997. s. 32.

nezahajovalo, aby se v něm nepokračovalo, a práva zahlazovat odsouzení. Podle JUDr. Josefa Baráka by tyto pravomoci měly být zařazeny do čl. 63, tedy k pravomocem, které vyžadují kontrasignaci předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády podle čl. 63 odst. 3 Ústavy ČR. Jde o záležitosti, které se ve svých důsledcích dotýkají činnosti orgánů činných v trestním řízení, státních zástupců a soudů a nenechávají chladnou ani laickou veřejnost. Patří mezi úkoly soudů konstatovat vinu a trest, a poté zvažovat sociální, zdravotní nebo jiné pohnutky, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu. Z tohoto hlediska nemá v demokratickém státě místo abolice, tj. právo nařizovat, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo. Jedná se o přežitek z dob absolutních monarchií, kdy o těchto záležitostech rozhodoval podle své vůle jediný člověk. Aspekty, které mohou k udělení milosti vést, jsou v trestním řízení řešitelné na bázi trestního řádu, včetně možnosti upustit od potrestání pachatele a po skončení řízení jsou řešitelné cestou milosti.

Ústavními činiteli, kteří by v těchto případech mohli vykonávat kontrasignaci, by měli být ministr práce a sociálních věcí (posouzení sociálních poměrů pachatele), ministr zdravotnictví (posouzení zdravotního stavu) nebo předseda vlády (při uplatnění více aspektů).²²

Čl. 63 Ústavy ČR vyjmenovává pravomoci s kontrasignační odpovědností vlády. Jde o činnost prezidenta, která je vázána na spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. To je formulováno ve třetím odstavci tohoto článku: „Rozhodnutí prezidenta republiky vydané podle odstavce 1 a 2 vyžaduje ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.“

Mezi tyto pravomoci prezidenta republiky patří:

- zastupování státu navenek
- sjednávání a ratifikace mezinárodní smlouvy, sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy
- vrchní velení ozbrojených sil
- přijímání vedoucích zastupitelských misí
- pověřování a odvolávání vedoucích zastupitelských misí

²²BARÁK, J. K některým otázkám novelizace Ústavy České republiky. In *Deset let Ústavy ČR východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 146.

- vyhlašování voleb do Poslanecké sněmovny a Senátu
- jmenování a povyšování generálů
- propůjčení a udělování státních vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán
- jmenování soudců
- právo udělovat amnestii

1.2.1.1. Okolnosti vzniku Základního zákona

Bezpodmínečné kapitulaci německého Wehrmachtu v noci z 8. na 9. května 1945 došlo k rozdělení Německa (a také Berlína) na čtyři okupační zóny: americkou, britskou, francouzskou a sovětskou. Ve východní zóně bylo rozporůplně politika a veřejný život podřízen Sovětskému svazu. Západní mocnosti (Spojené státy americké, Velká Británie, Francie) usilovaly o vybudování demokratického Německa. Nicméně ani tyto tři mocnosti nebyly zpočátku jednotné, neboť jedním z nich se nechtěla účastnit Francie. Proto tedy nejprve vznikla tzv. třímocná spolupráce k 1. 1. 1947, ke které v dobrou chvíli později přistoupila Francie. Tato doba k vytvoření tzv. trianglé.

V srpnu 1948 proběhla v západní zóně měnová reforma, kterou byla zavedena německá měna i v západním Berlíně. Na to reagoval Sovětský svaz vznikem vlastní měny a následně první blokádu Berlína. Měnová reforma urychlila vznik dvou samostatných německých států - Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky.

První volby Spolkové republiky Německo byly pořádány v roce 1948. Všeobecnou Parlamentní radou, která 8. května 1949 přijala Základní zákon (Grundgesetz). K slavnostnímu vyhlášení Základního zákona došlo 23. května 1949. První SRN vznikla 7. září 1949. Kancléřem se stal Konrad Adenauer, spolkovým prezidentem Theodor Heuss.

V západní zóně Německé demokratické republiky probíhaly v úzké spolupráci s SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) a sovětskou

3. Základní zákon SRN

V historii Základního zákona SRN sehrál významnou roli rok 1949 a 1990. Náplní dalších dvou kapitol je shrnutí událostí, které jsou s těmito daty spojené.

3.1 Historické okolnosti vzniku Základního zákona

Po bezpodmínečné kapitulaci německého Wehrmachtu v noci z 8. na 9. května 1945 došlo k rozdělení Německa (a také Berlína) na čtyři okupační zóny: americkou, britskou, francouzskou a sovětskou. Ve východní zóně bylo hospodářství, politika a veškerý veřejný život podřízen Sovětskému svazu. Západní mocnosti (Spojené státy americké, Velká Británie, Francie) usilovaly o vybudování demokratického Německa. Nicméně ani tyto tři mocnosti nebyly zpočátku jednotné, neboť jednání s nimi se nechtěla účastnit Francie. Proto tedy nejprve vznikla tzv. bizonie s účinností k 1. 1. 1947, ke které v dubnu o rok později přistoupila Francie. Tím došlo k vytvoření tzv. trizonie.²³

V roce 1948 proběhla v trizonii měnová reforma, kterou byla zavedena německá marka i v západním Berlíně. Na to reagoval Sovětský svaz vznikem vlastní měny a posléze první blokadou Berlína. Měnová reforma urychlila vznik dvou samostatných německých států - Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky.

Politické základy Spolkové republiky Německo byly položeny v roce 1948 konstituováním Parlamentní rady, která 8. května 1949 přijala Základní zákon (prozatímní ústavu). K slavnostnímu vyhlášení Základního zákona došlo 23. května 1949. Samotná SRN vznikla 7. září 1949. Kancléřem se stal Konrad Adenauer, spolkovým prezidentem Theodor Heuss.

Přípravy založení Německé demokratické republiky probíhaly v úzké součinnosti mezi SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) a sovětskou

²³ Blíže HESSELBERGER, D. *Das Grundgesetz : Kommentar für politische Bildung*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2000. s. 25.

okupační zónou. 7. října 1949 se Německá lidová rada prohlásila za provizorní Lidovou sněmovnu NDR a vyhlásila ústavu. „*Německá lidová rada se prohlašuje za prozatímní Lidovou sněmovnu ve smyslu Ústavy Německé demokratické republiky, kterou sama 19. března 1949 přijala a 3. německý lidový kongres potvrdil.*“²⁴ Tím došlo k založení NDR. Předsedou vlády byl zvolen Otto Grotewohl, prezidentem Wilhelm Pieck. Podrobněji o Ústavě NDR tato práce nepojednává.

3. 2 Základní zákon z 23. 5. 1949

Samotný vznik Základního zákona byl ovlivněn vnitřní i vnější politickou situací po 2. světové válce. Politický a právní systém silně ovlivňovaly okupační mocnosti. Ani mezi spojenci nepanovala shoda v názoru na budoucí zřízení a orientaci Německa. Spojené státy americké, Velká Británie a Francie se sice shodovaly v obecných demokratických principech, ale v jednotlivostech se jejich názory lišily. Bylo to způsobeno jak rozdílností jejich vlastních politických a právních kultur, tak růzností zahraničně politických zájmů.

Z vnitropolitického hlediska autoři Základního zákona negativně reagovali na tzv. Výmarskou ústavu, která právně umožnila nástup Hitlera k moci a snažili se zabudovat pojistky proti ohrožení demokratického řádu. Jako nejdůležitější bod ústavy byla stanovena nedotknutelnost důstojnosti člověka, kterou má stát chránit. Podle čl. 1 Základního zákona: „(1) *Důstojnost člověka je nedotknutelná. Respektovat a chránit ji je povinností veškeré státní moci. (2) Německý lid proto uznává neporušitelná a nezcizitelná lidská práva za základ každého lidského společenství, míru a spravedlnosti ve světě. (3) Dále uvedená základní práva zavazují zákonodárství, výkonnou moc a soudnictví jako bezprostřední právo.*“²⁵

Výslovně bylo stanoveno, že Spolková republika Německo musí být demokracií, spolkovým státem, právním a sociálním státem. Politické strany, které potírají demokratický pořádek, mohou být zrušeny. Šéf vlády může být svržen v

²⁴ WEBER, H. *Dějiny NDR*. Praha : Lidové noviny, 2003. s. 99.

²⁵ KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 235.

případě, že parlament bude schopen zvolit jeho nástupce. Prezident už nebude volen přímo národem a jeho pravomoci budou značně omezeny.²⁶

Návrh Základního zákona schválila Parlamentní rada 8. 5. 1949. Ta se skládala z 65 členů, které nominovaly zemské sněmy a jejím předsedou se stal Konrad Adenauer. Poté byl ještě Základní zákon předložen ke schválení vojenským guvernérům a zemským sněmům. Pouze Bavorsko hlasovalo proti, vyjádřilo však ochotu podřídit se rozhodnutí většiny. Základní zákon vstoupil v platnost 23. května 1949.²⁷

Základní zákon byl v době svého přijetí chápán jako provizorium a původně byl zamýšlen jen jako tzv. organizační statut, tj. soubor norem, který by upravoval základní otázky státního zřízení. Bližší záležitosti by byly přenechány ústavě.

V čl. 146 Základního zákona bylo řečeno, že tato provizorní ústava automaticky ztratí svoji platnost, jakmile bude předložena nová ústava uzavřená celým německým národem na základě svobodného rozhodnutí. „*Tento Základní zákon ztratí svou platnost dnem, ve kterém vstoupí v platnost ústava, svobodně schválena německým národem.*“²⁸ Proto byl také zvolen název Základní zákon (Grundgesetz), místo obvyklého ústava (Verfassung).

3. 3 Základní zákon po sjednocení Německa 3. října 1990

Na podzim roku 1989 došlo v Německé demokratické republice k dramatickým změnám. Pokojné demonstrace a začínající masové útoky do Spolkové republiky Německo nutily vládnoucí SED ke stále větším ústupkům. První pokojná revoluce na německé půdě vedla k otevření Berlínské zdi a vnitroněmeckých hranic. V březnu roku 1990 proběhly na území Německé demokratické republiky první svobodné volby, které znamenaly definitivní konec

²⁶ Weber, W. *Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem*. Berlin : Duncker & Humboldt, 1970. s. 9.

²⁷ FELDKAMP, M.F. *Der Parlamentarische Rat 1948 – 1949 : Die Entstehung des Grundgesetzes*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1998. s. 178.

²⁸ FIALA, P.; ROŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno : Masarykova univerzita, 1994. s. 20.

vlády SED. 18. března 1990 nově zvolená Lidová sněmovna Německé demokratické republiky rozhodla 23. srpna 1990 o přistoupení ke Spolkové republice Německo.

K samotnému sjednocení Německa došlo 3. října 1990. Tím se platnost Základního zákona rozšířila i na území bývalé Německé demokratické republiky.

Základní zákon nabízel pro znovusjednocení 2 možnosti – v čl. 23 a v čl. 146. Podle čl. 146 mohla být vypracována zcela nová ústava, která měla být přijata na základě přímé demokracie. Právním základem pro sjednocení se ukázal jako vhodnější čl. 23, a to jak z vnitropolitického, tak i z mezinárodního pohledu. „*Tento zákon platí především na území spolkových zemí Baden, Bayern, Bremen, Groß-Berlin, Hamburg, Hessen, Niedersachsen, Nordheim-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Schleswig-Holstein, Württemberg-Baden und Württemberg-Hohenzollern. V ostatních částech Německa vstoupí v platnost po jejich přistoupení.*“²⁹

3. 3. 1 Struktura a charakteristika Základního zákona

Základní zákon je ústavou psanou, rigidní, je uvozen preambulí a obsahuje 146 článků, které jsou rozděleny do 14 kapitol: I. Základní práva (čl. 1 – 19), II. Spolek a země (čl. 20 – 37), III. Spolkový sněm (čl. 38 – 49), IV. Spolková rada (čl. 50 – 53), IVa. Společný výbor (53a.), V. Spolkový prezident (čl. 54 – 61), VI. Spolková vláda (čl. 62 – 69), VII. Zákonodárství spolku (čl. 70 – 82), VIII. Provádění spolkových zákonů a spolková správa (čl. 83 – 91), VIIIA. Společné úkoly (článek 91a. – 91b.), IX. Organizace soudnictví (čl. 92 – 104), X. Finance (čl. 104a. – 115), Xa. Stav obrany (115a. – 115l.), XI. Ustanovení přechodná a závěrečná (čl. 116 – 146). Každý článek je označen nejenom číslem, ale i nadpisem, který shrnuje jeho vlastní obsah, a tím ulehčuje orientaci v jednotlivých částech Základního zákona.

²⁹ HILDEBRANDT, H. *Die deutschen Verfassungen des 19. und 20. Jahrhunderts*. Paderborn : F. Schöningh, 1970. s. 120. (Vlastní překlad)

Následuje výňatek z Výmarské ústavy z 11. srpna 1919, celkem pět článků: čl. 136 (Svoboda vyznání), čl. 137 (Náboženské společnosti), čl. 138 (Majetek a náboženské společnosti), čl. 139 (Ochrana neděle a státních svátků), čl. 141 (Duchovní péče). V samotném závěru je uveden seznam dosavadních změn Základního zákona od roku 1949.

V tomto odstavci bude podán výklad o obsahu preambule a jednotlivých kapitolách Základního zákona.

Na rozdíl od minulosti, kdy byla preambule vnímána jen jako bezvýznamný úvod k Základnímu zákonu, je dnes jeho neoddelitelnou a důležitou součástí. Spolková republika Německo je v preambuli pojímána jako rovnoprávný člen Evropy, který bude sloužit světovému míru. V druhém odstavci se poukazuje na sjednocení Německa, které se událo svobodným sebeurčením jednotlivých spolkových zemí. Tím Základní zákon vstoupil v platnost pro všechny německý lid – tedy i na území bývalé Německé demokratické republiky.³⁰

„U vědomí své odpovědnosti před Bohem a lidmi, veden vůlí uchovat svou národní a státní jednotu a jako rovnoprávný člen spojené Evropy sloužit světovému míru, stanovil si německý lid svou ústavodárnou mocí tento Základní zákon.

Němci v zemích Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein a Thüringen dovršili svobodným sebeurčením jednotu a svobodu Německa. Tím je tento Základní zákon platný pro všechny německý lid.“³¹

Kapitola I. (Základní práva, čl.1 – 19) zaručuje nedotknutelnost lidské důstojnosti, neporušitelnost a nezcizitelnost lidských práv, rovnost před zákonem, svobodu víry, svědomí, náboženského a světonázorového vyznání, svobodu projevu, právo shromažďovat se, spolčovat se, listovní tajemství, právo svobodně si zvolit povolání, pracovní místo, vzdělávací zařízení, nedotknutelnost obydlí, vlastnictví a dědičné právo, právo na azyl politicky pronásledovaným. Pod zvláštní

³⁰ HESSELBERGER, D. *Das Grundgesetz : Kommentar für politische Bildung*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2000. s. 53.

³¹ KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 235.

ochranu staví manželství a rodinu a upravuje též vojenskou a náhradní civilní službu.

Kapitola II. (Spolek a země, čl. 20 – 37) zahrnuje charakteristiku státu, vztah k Evropské unii, základní prvky sociálního a spolkového státu, princip dělby moci, úpravu autonomie obcí, zahraničních vztahů, obchodního loďstva, reorganizaci spolkového území, zajištění míru, vznik a zákaz politických stran, určení hlavního města a podobu státní vlajky. Uzakoňuje pomoc při přírodních katastrofách a zaručuje prioritu spolkového práva.

Kapitola III. (Spolkový sněm, čl. 38 – 49) popisuje způsob volby, volební období, volbu prezidenta Spolkového sněmu, jednací řád. Spolkovému sněmu přísluší pravomoc zřizovat výbor pro věci Evropské unie, výbor pro věci zahraniční, výbor pro obranu a petiční výbor. Dále upravuje imunitu poslance a právo poslance odepřít svědectví.

Kapitola IV. (Spolková rada, čl. 50 – 53) zakotvuje úkoly a složení Spolkové rady, volbu předsedy Spolkové rady a počet hlasů, který se řídí počtem obyvatel jednotlivých zemí.

V kapitole IVa. (Společný výbor, čl. 52a.) se nalézá jednací řád a složení tohoto orgánu.

Kapitola V. (Spolkový prezident, čl. 54 – 61) upravuje volbu, funkční období, přísahu prezidenta při převzetí úřadu a pravomoci. Institut spolkového prezidenta podrobněji rozebírá kapitola 3. 4.

Kapitola VI. (Spolková vláda, čl. 62 – 69) řeší složení, volbu kancléře, jmenování a odvolávání spolkových ministrů, vyjádření nedůvěry vládě, jmenování náměstka kancléře. Podle čl. 65 určuje základní směry politiky spolkový kancléř a nese za to plnou odpovědnost, každý ministr vede svůj odbor samostatně a na vlastní zodpovědnost.

Kapitola VII. (Zákonodárství Spolku, čl. 70 – 82) se věnuje oblastem zabývajícím se na jedné straně zákonodárstvím Spolku a na straně druhé tzv. konkurujícím zákonodárstvím. V oblasti konkurujícího zákonodárství mají jednotlivé země oprávnění vydávat zákony, dodrží-li jisté podmínky, které jsou v této části vyjmenované. Dále je zde upravena podoba návrhu zákona, projednávání zákona, změna Základního zákona, vyhotovení a jeho následné vstoupení v platnost. Důležitý je článek 79 odst. 3, který říká, že: „*Změna Základního zákona, která se dotýká členění Spolku do zemí, zásadního*

*spolupůsobení zemí při zákonodárství nebo zásad stanovených v člancích 1 a 20, je nepřípustná.*³² Tento zákon se někdy označuje jako „klauzule věčnosti.“³³

Kapitola VIII. (Provádění spolkových zákonů a spolková správa, čl. 83 – 91). Spolková vláda dohlíží na to, aby země prováděly spolkové zákony podle platného práva, zřizuje ozbrojené síly k obraně země a Spolkovou banku, upravuje výrobu a využití atomové energie, správu letecké a železniční dopravy, vodních cest, říšských dálnic a silnic.

Kapitola VIIIa. (Společné úkoly, čl. 91 a – b) upravuje spolupráci Spolku při plnění úkolů v jednotlivých zemích v oblastech, které jsou důležité pro celek – školství, hospodářské a agrární struktury.

Kapitola IX. (Organizace soudnictví, čl. 92 – 104). Soudní pravomoc je svěřena soudcům a vykonávána Spolkovým ústavním soudem, spolkovými soudy a soudy zemí. V kapitole jsou vyjmenovány oblasti, ve kterých rozhoduje Spolkový ústavní soud. Také je zde uvedeno jeho složení, zaručena nezávislost soudců, zrušen trest smrti a zaručena základní práva občanů před soudem.

Kapitola X. (Finance, čl. 104a – 115l.) definuje vztah Spolku a zemí v oblasti finančního zákonodárství, rozpočtové hospodářství Spolku a zemí, kompetence v oblasti daňových předpisů. Stanoví, co vše spravují spolkové daňové úřady a co naopak zemské daňové úřady.

Kapitola Xa. (Stav obrany, čl. 115a – 115l) určuje postup při napadení území Spolku ozbrojenou mocí a vyhlášení stavu obrany.

Kapitola XI. (Ustanovení přechodná a závěrečná, čl. 116 – 146) je se svými třiceti články nejrozsáhlejší kapitolou celého Základního zákona. Mimo jiné definuje pojem „Němec“ a upravuje znovuzískání státního občanství, nově dělí země Baden-Württemberg, Brandenburg a Berlin.

Z obsahového hlediska můžeme normy obsažené v Základním zákoně rozlišovat na ty, které upravují lidská práva (I.) a na normy organizace státu (II. – VII.). Druhá jmenovaná skupina se dá rozdělit na úpravu institucionální (III.) a funkční (II., IV.-VIII.).³⁴

³² KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 261.

³³ KROUPA, J., aj. *Soudobé ústavní systémy*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. s. 101.

³⁴ FIALA, P.; ROŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno : Masarykova univerzita, 1994. s. 24.

3. 3. 2 Principy Základního zákona

Základní zákon je vybudován na čtyřech základních principech - demokratickém, právním, sociálním a spolkovém. Tyto principy představují hodnotovou orientaci Základního zákona, nejsou od sebe izolovány, ale naopak představují funkční jednotu a vzájemně se podmiňují a doplňují.

Princip demokratického státu

Ústavodárce se v čl. 20 Základního zákona³⁵ nesnažil o definici demokratického státu, ale vytýčil jeho nejvýznamnější prvky. Základním stavebním kamenem celého Základního zákona je princip suverenity lidu. Obsahuje v sobě zejména požadavek demokratické legitimace, a to formou buď přímé nebo zastupitelské demokracie.

Pro ústavní pořádek SRN je typická zastupitelská forma demokracie, s přímou demokracií se setkáváme jen výjimečně. Někdy se proto v souvislosti se Základním zákonem hovoří o jeho „antiplebiscitárním charakteru“.³⁶ Na zemské úrovni je přímá demokracie zastoupená ve větší míře.

O to větší význam mají v SRN volby představující prakticky jedinou formu přímého rozhodování občanů na úrovni Spolku.

Princip právního státu

Právní stát lze zjednodušeně označit za takový stát, ve kterém je výkon státní moci právně vázán, regulován. Tato zásada je výslovně uvedena ve čl. 20 odst. 3 Základního zákona, podle kterého je zákonodárství vázáno na ústavní řád, výkonná a soudní moc na zákon a právo. Z tohoto ustanovení vyplývají další dvě důležité zásady: dělba moci a hierarchické uspořádání právního státu. Princip dělby moci (označován také jako „organizační princip právního státu“) se projevuje na horizontální i na vertikální úrovni.

³⁵ Viz. Příloha č. 6

³⁶ KROUPA, J., aj. *Soudobé ústavní systémy*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. s. 91.

V Základním zákoně a v souladu s judikaturou Spolkového ústavního soudu se dále nalézají následující principy právního státu: garance základních práv, princip většinového rozhodování, zásady volebního práva, právo na opozici, právní jistota, ochrana před svévolným zatčením, není trestu bez zákona, zákonnost státní správy, právo na zákonného soudce, soudní nezávislost.

Princip sociálního státu

Zásada sociální spravedlnosti zakotvená v Základním zákoně jako „sociální stát“ (čl. 20 odst. 1) je protikladem k liberálním myšlenkám absolutní svobody. Princip sociálního státu představuje skloubení historických zkušeností a programového stanovení cílů státu do budoucna.

Princip spolkového státu

Tento princip vyplývá už z preambule Základního zákona, kde je vyjmenováno všech 16 spolkových zemí a objevuje se i v jiných ustanoveních. Musí zde být uveden již výše zmíněný čl. 79 odst. 3. Princip spolkového státu se výrazně objevuje i v novém čl. 23. V dělbě zákonodárství mezi spolkem a zeměmi se projevuje princip subsidiarity³⁷, tj. země mají právo zákonodárství všude, kde je Základní zákon nepropůjčil Spolku (čl. 70 odst. 1).

3. 3. 3 Novelizace Základního zákona

Od roku 1949 byl Základní zákon novelizován celkem padesát dvakrát.³⁸ Doposud nejobsáhlejší změna v historii základního zákona proběhla v červnu a červenci roku 2006. Celkem bylo změněno 19 článků (čl. 22, 23, 33, 52, 72, 73, 74,

³⁷ KROUPA, J., aj. *Soudobé ústavní systémy*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. s. 92.

³⁸ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Textausgabe*. Stand : Januar 2007. Berlin: Deutscher Bundestag, 2007. s. 95.

84, 85, 87c, 91b, 93, 98, 104a, 105, 107, 109, 125a., zrušeny byly dva články (čl. 74a, 75), nově zavedeny byly tři články (125b, 125c, 143c).³⁹

Jedná se o reformu federalismu, pro niž hlasovala nutná dvoutřetinová většina Spolkového sněmu a Spolkové rady. Tato reforma upravuje především vztahy mezi spolkem a zeměmi (federální uspořádání státu) v novém legislativním vztahu. Vstoupila v platnost 1. září 2006.

Cílem reformy je zlepšení způsobilosti jednání a rozhodování Spolku a zemí a zřetelnější přidělení zodpovědnosti zemím. Zemím byly uděleny nové pravomoci. Do jejich kompetencí spadá výkon trestu a otevírací doba obchodů, platové výměry pro zemské zaměstnance, sociální podpora bydlení. Atomová energie, obrana před terorem, ochrana německého národního kulturního dědictví před únikem do zahraničí je záležitostí Spolku. Spolek má více práv i v oblasti životního prostředí a hospodaření s odpadem. Ve vědě a výzkumu na vysokých školách mohou země se Spolkem spolupracovat v případě, že se jedná o plány neregionálního významu.⁴⁰

3. 3. 4 Změna Základního zákona

Základní zákon může být změněn jen zákonem, který výslovně mění nebo doplňuje text Základního zákona. Takový zákon vyžaduje souhlasu dvou třetin členů Spolkového sněmu a dvou třetin hlasů Spolkové rady. Změna tohoto Základního zákona, která se dotýká členění Spolku do zemí, zásadního spolupůsobení zemí při zákonodárství nebo zásad stanovených v čl. 1 a v čl. 20, je nepřípustná.

Právo podávat návrh zákona přísluší Spolkové vládě, Spolkové radě a frakcím, které sestávají z minimálně 5 procent celkového počtu poslanců.⁴¹

³⁹ BORHANIAN, S.; GEORGII, H.; LACHMUTH A. *Föderalismusreform 2006 : Grundgesetzgebung – Synopse – Dokumentation*. Berlin : Deutscher Bundestag, 2006. s. 3.

⁴⁰ <http://webarchiv.bundestag.de/cgi/show.php?fileToLoad=562&id=1074>.

⁴¹ PÖTZSCH, H. *Deutsche Demokratie*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1995. s. 78.

3. 4 Prezident SRN

Spolkový prezident je hlavou státu Spolkové republiky Německo. Má především reprezentativní roli (zastupuje stát navenek) a disponuje poměrně malými pravomocemi. Jeho kompetence byly omezeny Parlamentní radou v roce 1949 po zkušenostech z Výmarské republiky. Říšský prezident měl mimořádně silné postavení, díky kterému fakticky nahrazoval císaře. Byl volen na sedm let v přímých lidových volbách. Jmenoval říšského kancléře, říšské ministry a mohl je také odvolávat bez toho, že by musel získávat důvěru parlamentu. Měl rovněž právo rozpustit Říšský sněm, na jehož důvěře navíc nebyl závislý. Vykonával funkci hlavního velitele reichswehru a mohl vyhlásit výjimečný stav na území celé Říše a v případě ohrožení státu mohl dokonce zcela zrušit nebo částečně omezit občanská ústavní práva na přechodné období. Říšský prezident Paul von Hindenburg zneužil těchto pravomocí v posledním období existence Výmarské republiky. Jmenoval kancléřem vůdce nacistů Adolfa Hitlera. Tím byla umožněna postupná likvidace parlamentního systému a přechod k nacionálněsocialistické diktatuře. Podle tvůrců Základního zákona už nikdy neměla být taková moc koncentrována v ruce jednoho člověka.⁴²

O úřadu spolkového prezidenta pojednává pátá kapitola Základního zákona ve čl. 54 – 61. Prezidenta volí Spolkové shromáždění na dobu pěti let. Znovuzvolení je možné pouze jednou. Volitelný je každý Němec, který má volební právo do Spolkového sněmu a dovršil 40 let. Spolkové shromáždění je orgán, který zasedá pouze k tomuto účelu, tedy k volbě spolkového prezidenta. Skládá se ze členů Spolkového sněmu a jemu odpovídajícího počtu delegátů zvolených zemskými sněmy všech spolkových zemí podle poměrného principu. Zemské sněmy nemusejí nominovat jako volitele jen své členy, ale občas sahají i po známých osobnostech z řad herců a sportovců. Německého prezidenta tak například

⁴² Blíže Weber, W. *Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem*. Berlin : Duncker & Humbolt, 1970. s. 9.

volil skokan na lyžích Jens Weisflog (nominován CDU), fotbalista Karl-Heinz Rummenigge (CSU) nebo tenista Michal Stich (CDU).⁴³

Spolkové shromáždění se sejde nejpozději třicet dní před uplynutím funkčního období spolkového prezidenta, při předčasném ukončení nejpozději třicet dní poté.

Při převzetí úřadu vykoná spolkový prezident před shromážděnými členy Spolkového sněmu a Spolkové rady přísahu podle čl. 56: „Přisahám, že věnuji své síly blahu německého lidu, budu rozmnožovat jeho prospěch, odvracet od něho škody, zachovávat a hájit Základní zákon a zákony Spolku, svědomitě plnit své povinnosti a vykonávat spravedlnost vůči každému. K tomu mi dopomáhej Bůh.“

Je-li spolkový prezident zaneprázdněn nebo uprázdnil-li se jeho úřad předčasně, vykonává jeho oprávnění předseda Spolkové rady.

3. 4. 1 Volba prezidenta SRN

Volbu prezidenta popisuje čl. 54 odst. 6. Zvolen je ten, kdo dostane většinu hlasů členů Spolkového shromáždění. Nedosáhne-li ve dvou volebních kolech této většiny žádný z uchazečů, je zvolen ten, který v dalším kole získá nejvíce hlasů. Blíže volbu prezidenta Základní zákon neupravuje.

Už v prvním kole byli zvoleni jen všichni obhajující prezidenti a jako novic pouze současný prezident Horst Köhler. Dvakrát volba došla do třetího kola. Spolkoví prezidenti se rekrutují z řad bývalých spolkových ministrů nebo zemských premiérů (Jahannes Rau, Richard von Weizsäcker). Nechyběli mezi nimi ani soudci (Roman Herzog) nebo diplomaté (Horst Köhler).

⁴³SOKOL, P. Odkud se v Evropě berou hlavy států? *Reflex. Speciál*. 2008, roč. 19, s. 80.

3. 4. 2 Pravomoci prezidenta SRN

Pravomoci spolkového prezidenta upravuje čl. 58 - 60 a lze je rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří pravomoci, ke kterým je nutná kontrasignace (spolupodpis) spolkového kancléře nebo příslušného spolkového ministra, u druhé skupiny pravomocí není spolupodpis vyžadován. Důsledkem spolupodpisu je převzetí politické odpovědnosti vládou a tyto pravomoci nabývají spíše „státně-notářskou“ povahu.⁴⁴

K první skupině pravomocí patří:

- podepisování a vyhlásování zákonů
- jmenování a odvolávání spolkových soudců, spolkových úředníků, důstojníků a poddůstojníků
- jmenování ministrů
- vykonávání milosti v jednotlivých případech
- pověřování a přijímání vyslanců
- uzavírání smluv s cizími státy jménem Spolku

Spolupodpis není vyžadován u:

- jmenování a propuštění spolkového kancléře
- rozpuštění Spolkového sněmu podle čl. 63
- žádosti podle čl. 69 odst. 3

Politicky samostatně může spolkový prezident jednat v určitých krizových situacích:

1. Neobdrží-li kandidát na úřad spolkového kancléře ve třetím volebním kole absolutní většinu hlasů, ale pouhou většinu, může ho spolkový prezident do sedmi dnů po zvolení jmenovat a nechat ho sestavit menšinovou vládu, nebo rozpustit Spolkový sněm a vyhlásit nové volby. (čl. 63 odst. 4).

⁴⁴ KROUPA, J., aj. *Soudobé ústavní systémy*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. s. 98.

2. Nedosáhne-li návrh spolkového kancléře na vyslovení důvěry souhlasu většiny členů Spolkového sněmu, může spolkový prezident na návrh spolkového kancléře během jedenadvaceti dnů Spolkový sněm rozpustit (čl. 68).⁴⁵

K rozpuštění Spolkového sněmu došlo naposledy 21. července 2005. Spolkový prezident Horst Köhler tak uvolnil cestu pro konání předčasných voleb v září 2005 a vyhověl žádosti německého spolkového kancléře Gerharda Schrödera. Tomu byla hlasováním Spolkového sněmu 1. července 2005 vyslovena nedůvěra, protože se mnoho poslanců vládní sociálně demokratické SPD a jejího koaličního partnera, Zelených, zdrželo hlasování. Schröder si chtěl tímto manévrem zajistit potřebnou podporu pro provádění reform, zejména v oblasti zdravotnictví a pracovního trhu. Jeho cílem bylo především sjednotit v předčasných volbách vlastní stranu a zabránit zkonsolidování levicovému uskupení WASG a postkomunistické PDS. Pro iniciaci hlasování o své důvěře ve Spolkovém sněmu se Schröder rozhodl po sérii neúspěchů vládních stran při zemských volbách. Konkrétním impulsem pro něj pak byla prohra SPD v Severním Porýní - Vestfálsku 22. května 2005, kdy volby prohrála poslední zbývající rudo-zelená zemská vláda. Vznikla tak nerovnováha mezi zastoupením rudo-zelené koalice ve Spolkové radě a ve Spolkovém sněmu. Ve Spolkové radě se křesťansko-demokratická CDU, křesťansko-sociální CSU spolu s liberální FDP tímto vítězstvím přiblížila hranici dvou třetin hlasů, která by jim umožnila zablokovat jakýkoli zákon. Prezident Köhler zdůvodnil své rozhodnutí k rozpuštění Spolkového sněmu těžkou politickou situací v zemi, vysokou nezaměstnaností a kritickým stavem veřejných rozpočtů. Německo podle něj potřebovalo vládu, která mohla sledovat své cíle s potřebnou důrazností. Köhler vyčerpал celou lhůtu na rozmyšlenou poskytovanou Základním zákonem a zkoumal, zda je rozpuštění parlamentu legitimní. Nakonec shledal, že z ústavního hlediska jsou podmínky pro rozpuštění spolkového sněmu a pro konání předčasných voleb splněny. Před definitivním prohlášením Köhlera byla kritizována slučitelnost takto vyvolaných předčasných voleb s čl. 68 Základního zákona SRN. Čl. 68 předpokládá napětí mezi vládou a Spolkovým sněmem a nikoli mezi Spolkovým sněmem a Spolkovou radou, jako v tomto případě.⁴⁶

⁴⁵ PÖTZSCH, H. *Deutsche Demokratie*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1995. s. 81.

⁴⁶ http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=787

Jedná se tak o třetí předčasné ukončení legislativního období v historii SRN. V roce 1972 se ke stejnému kroku rozhodl Willy Brandt a v roce 1982 Helmut Kohl. Již tehdy se ovšem pochybovalo o ústavnosti tohoto kroku. Spolkový ústavní soud povolil Kohlovi konání předčasných voleb pouze s kritickými poznámkami.

Poslední článek čtvrtého oddílu Základního zákona upravuje obžalobu prezidenta. Spolkového prezidenta může obžalovat Spolkový sněm nebo Spolková rada u Spolkového ústavního soudu pro úmyslné porušení Základního zákona nebo jiného spolkového zákona. Návrh na vznesení žaloby musí podat nejméně čtvrtina členů Spolkového sněmu nebo čtvrtina členů Spolkové rady. Návrh na podání obžaloby vyžaduje dvoutřetinovou většinu členů Spolkového sněmu nebo dvou třetin hlasů Spolkové rady. Obžalobu zastupuje pověřenec sboru, který vznesl obžalobu. Zjistí-li spolkový ústavní soud, že se spolkový prezident provinil úmyslným porušením Základního zákona nebo jiného spolkového zákona, může ho zbavit úřadu. Po vznesení obžaloby může předběžným nařízením stanovit, že spolkový prezident nesmí vykonávat svůj úřad.

4. Komparace institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN

Úřad spolkového prezidenta je popsán v Základním zákoně SRN v čl. 54 – 61, o prezidentovi ČR pojednávají čl. 54 – 66 Ústavy ČR. Institut prezidenta ČR a prezidenta SRN má mnoho společných rysů, ale i mnoho odlišností, které jsou dány historickým vývojem a politickou tradicí obou národů. Jejich srovnání je náplní následujících částí práce.

4.1 Komparace voleb

Prezident České republiky je, stejně jako spolkový prezident, volen v nepřímých volbách na dobu 5 let a znovu zvolen může být pouze jednou. Prezidentem, jak v České republice, tak v Německu, může být zvolen ten, kdo dosáhl věku 40 let. V německém Základním zákoně je navíc řečeno, že kandidovat na tento úřad může každý „Němec“.

Samotnou volbu upravuje velice podrobně v Ústavě ČR čl. 58 (kdo navrhuje kandidáta a za jakých podmínek, viz. 2. 3. 1 Volba prezidenta), v Základním zákoně v čl. 56 odstavec 6 se nachází popis jen velmi stručný. Blíže volbu prezidenta SRN upravuje spolkový zákon.

K volbě spolkového prezidenta zasedá Spolkové shromáždění – orgán, který slouží pouze k tomuto účelu. Skládá se ze členů Spolkového sněmu a jemu odpovídajícího počtu delegátů zvolených zemskými sněmy. Volitelem se může stát nejenom člen zemského sněmu nebo osobnost jinak politicky činná, ale i sportovec či umělec. Prezident ČR je volen na schůzi obou komor Parlamentu ČR, tedy Poslanecké sněmovny a Senátu ČR.

Spolkové shromáždění i Parlament ČR zasedají k volbě prezidenta nejpozději třicet dní před uplynutím funkčního období prezidenta, při předčasném ukončení nejpozději třicet dní poté. Spolkové shromáždění svolává předseda Spolkového sněmu, společnou schůzi komor Parlamentu ČR předseda Poslanecké sněmovny.

Oba prezidenti skládají slavnostní slib. Prezident ČR na společné schůzi obou komor Parlamentu ČR podle čl. 59 odst. 2: „Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony a uvádět je v život. Slibuji na svou čest, že budu zastávat svůj úřad svědomitě a nezneužiji svého postavení.“ Spolkový prezident před zasedáním Spolkového sněmu a Spolkové rady podle čl. 56 Základního zákona: „Přisahám, že věnuji své síly blahu německého lidu, budu rozmnožovat jeho prospěch, odvracet od něho škody, zachovávat a hájit Základní zákon a zákony Spolku, svědomitě plnit své povinnosti a vykonávat spravedlnost vůči každému. K tomu mi dopomáhej Bůh.“ Odmítne-li prezident ČR složit slib, nebo složí-li slib s výhradou, hledí se na něho, jako by nebyl zvolen. Základní zákon dává možnost složit slib i bez náboženského stvrzení, které je obsaženo v poslední větě slibu.

Zatímco tvůrci Základního zákona po neblahé zkušenosti s rozsáhlými pravomocemi a přímou volbou prezidenta zavedli volbu nepřímou, problematika způsobu volby českého prezidenta se do českého politického života vrací stále jako bumerang, vždy v souvislosti s nějakými politickými postuláty či aktuálními politickými konstelacemi.

Diskuse o přímé volbě se poprvé objevila v prosinci 1989, kdy ji navrhovali komunisté, kteří chtěli využít tehdejší popularity Ladislava Adamce a prosadit tak jeho zvolení prezidentem namísto Václava Havla. Další vlna se objevila po parlamentních volbách 1992, kdy se neúspěšné Občanské fórum začalo bát, že by na jaře 1993 nemusel být Václav Havel v Parlamentu zvolen, a proto iniciovalo podpisovou akci na podporu přímé volby. Třetí vlna diskusí o přímé volbě prezidenta přišla v roce 1998 po parlamentních volbách a podepsání tzv. opoziční smlouvy. Čtyřkoalice⁴⁷ se snažila požadavkem na přímou volbu prezidenta zabránit možnosti zvolení Václava Klause prezidentem. O přímé volbě prezidenta se hovořilo také v roce 2000 a 2003.

⁴⁷Po parlamentních volbách v roce 1998 se představitelé ODS a ČSSD dohodli na podmínkách podpory menšinové vlády sociálních demokratů. Reakcí na to byl vznik Čtyřkoalice - seskupení stran KDU-ČSL, Unie svobody, Demokratické unie a Občanské demokratické aliance. V české politice působila od roku 1998 do roku 2002 za účelem společného postupu proti ODS a ČSSD v senátních a komunálních volbách. Jedním z významných úspěchů Čtyřkoalice byly senátní volby v roce 2000 v nichž získala 17 z 27 obsazovaných křesel a připravila ODS a ČSSD o většinu v senátu. Na konci roku 2001 se počet členů redukoval na tři, když se Unie svobody a Demokratická unie spojily v US-DEU.

Zajímavé je, že názory týchž politických stran na tuto věc se v průběhu času radikálně měnily. Příkladem může být ODS, která dlouhá léta proti přímé volbě důrazně protestovala. Vzhledem ke kandidatuře Václava Klause však svůj názor změnila a začala tento požadavek podporovat.⁴⁸

V lednu 2009 byl návrh na zavedení přímé volby prezidenta schválen vládou a má se projednávat v parlamentu. Zamýšlená změna Ústavy ČR v navrhované podobě zřejmě nezíská podporu všech zákonodárců. Nelíbí se jim, že návrh nijak neřeší pravomoci přímo volené hlavy státu. Předseda senátního ústavně-právního výboru Jaroslav Kubera (ODS) očekává, že se povedou spory o pravomocích prezidenta, vztazích s vládou, parlamentem a pravidlech volby, čímž se zastaví schvalování zákona. Poukázal také na hrozbu, že by se prezidentem mohl stát zámožný populist.⁴⁹

4. 2 Komparace pravomocí

Pravomoci prezidenta ČR upravují čl. 62 a 63, kompetence prezidenta SRN čl. 58 – 60 a lze je rozdělit do dvou skupin: s nutností kontrasignace a bez nutnosti kontrasignace. Spolkový prezident má bez nutnosti spolupodpisu pravomoc rozpustit Spolkový sněm, jmenovat a propustit spolkového kancléře a vznést žádost podle čl. 69 odst. 3: „Na žádost spolkového prezidenta je spolkový kancléř, na žádost spolkového kancléře nebo spolkového prezidenta pak spolkový ministr, povinen vést záležitosti až do jmenování svého nástupce.“⁵⁰

Pravomoc navrhnout Spolkovému sněmu kandidáta na funkci kancléře a rozpustit Spolkový sněm jsou vůbec ty nejdůležitější pravomoci, jaké spolkový prezident má.

Všechna ostatní nařízení a opatření spolkového prezidenta vyžadují spolupodpis kancléře nebo příslušného ministra.

⁴⁸ KUBÁT, M. Přímá volba prezidenta v České republice? In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 300.

⁴⁹ <http://www.profiPOOL.cz/index.asp?param=Aktuality&ID=6181>

⁵⁰ KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 255.

Český prezident má narozdíl od spolkového právo bez nutnosti spolupodpisu jmenovat soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedu a právo vrátit parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního. Toto právo „veta“ navazuje na tradici Ústavní listiny Československé republiky z roku 1920, ale ve výrazně oslabené podobě oproti vzoru z roku 1920. V praxi je poměrně využíváno. Prezident Václav Havel vetoval celkem 26 zákonů. Funkcí veta má být zabránění přijetí zákonů, které jsou protiústavní nebo jinak nevhodné. Tuto ochranou funkci však právo veta neplní. Prezidentem je využíváno spíše v situacích, kdy se snaží distancovat od určitých politických rozhodnutí. Je proto otázkou, zda musí být zakotveno v Ústavě ČR, protože takovou funkci může plnit prohlášení prezidentova tiskového mluvčího. Navíc vůči výkonu zákonodárné moci může prezident podle zákona o Ústavním soudu v konstrukci s jinými subjekty žádat o přezkoumání ústavnosti vyhlášeného zákona.⁵¹

Vetovaný zákon se vrací zpět do Poslanecké sněmovny, která o něm hlasuje znovu. Pozměňovací návrhy nejsou přípustné. Zákon se vyhlásí, jestliže v Poslanecké sněmovně obdrží nadpoloviční většinu všech hlasů. Jinak platí, že nebyl přijat.

Zákony kromě spolkového kancléře a ministru podepisuje i prezident SRN (čl. 82 odst. 1). Než tak učiní, má zkontrolovat, zda je předložený zákon v souladu se Základním zákonem, jak po stránce formální (dodržení postupu při schvalování zákona, předepsaná forma zákona), tak i po stránce materiální (soulad zákona se základními právy, které Základní zákon zaručuje). Dojde-li prezident k závěru, že předložený zákon není v souladu se Základním zákonem, může ho odmítnout podepsat. V dosavadních dějinách došlo pouze k osmi takovým případům. Poslední dva jsou z roku 2006. Horst Köhler nepodepsal zákon upravující zabezpečení leteckého provozu (Gesetz für Neuregelung der Flugsicherung) a zákon týkající se nové úpravy informací o spotřebitelích (Gesetz für Neuregelung des Rechtes der Verbraucherinformation). Dalším příkladem může být prezident Richard von Weizsäcker. Ten v roce 1991 nepřijal zákon, který pojednával o privatizaci sektoru

⁵¹SCHORM, V.A. Prezidentovo právo veta v Ústavě České republiky. In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 315.

správy leteckého provozu. Další postup je ovšem v rukou zákonodárných orgánů, které samy rozhodnou, zda dají zákon přezkoumat Spolkovému ústavnímu soudu.⁵²

Prezident ČR může odpustit a zmírnit tresty uložené soudem, a to nejenom v individuálních případech, ale i plošně, tj. určitému okruhu pachatelů trestných činů. Dále může nařídit, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo a zahlazovat odsouzení. V Německu patří vykonávání milosti k pravomocem s nutností kontrasignace. Navíc je jeho použití možné pouze v jednotlivých případech.

Prezident ČR podle čl. 62 písm. a: „Jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi.“ a podle čl. 62 písm. d: „Pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády.“ Rozpouští Poslaneckou sněmovnu za podmínek, které jsou stanoveny v čl. 35 Ústavy ČR.⁵³ Přísluší mu pravomoc jmenovat předsedu vlády a na návrh předsedy vlády jmenuje ostatní členy vlády, pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů (čl. 68 odst. 2).

V porovnání s českým prezidentem předkládá prezident SRN návrh na post spolkového kancléře Spolkovému sněmu. Tento orgán si sám odhlasuje, zda se prezidentův kandidát spolkovým kancléřem stane či nikoli (čl. 63 Základního zákona). Jmenování a propouštění spolkových ministrů provádí prezident SRN provádí na návrh spolkového kancléře (Čl. 64 Základního zákona).

Ústava ČR otevírá díky těmto pravomocem značný prostor pro prezidenta v období vládních krizí. Stačí připomenout postup Václava Havla, když po pádu vlády Václava Klause na konci roku 1997 proti vůli obou velkých stran (ODS, ČSSD) prosadil přechodný „polopolitický“ kabinet Josefa Tošovského. Za zmínku stojí i taktika prezidenta republiky Václava Klause při krizi vlády Stanislava Grosse na jaře 2004, kdy vytrvale odkládal premiérem navrhované odvolání

⁵²<http://www.bundespraesident.de/Amt-und-Funktion/Wirken-im-Inland-,11047/Amtliche-Funktionen.htm>

⁵³ Viz. Příloha č. 7

neloajálních ministrů spojených hlavně s lidovou stranou. Nakonec tím donutil Stanislava Grosse k rezignaci.

Postup při vládní krizi bylo možno sledovat i březnu a dubnu letošního roku. 24. března 2009 vyjádřila Poslanecká sněmovna nedůvěru vládě Mirek Topolánka (ODS). K opozici se připojili i čtyři poslanci z koaličního tábora, díky nimž získala opozice ke svržení kabinetu potřebných 101 z 197 hlasů. Proti kabinetu hlasovali Jan Schwippel a Vlastimil Tlustý z ODS a bývalé členky Strany zelených Olga Zubová a Věra Jakubková.⁵⁴ Mirek Topolánek předal prezidentu demisi vlády 26. března 2009. Ten pověřil odstupující kabinet vedením země do jmenování nové vlády. Pro jmenování nové vlády stanovil Václav Klaus podmínku – sestavením nového týmu pověří toho, kdo bude mít v dolní komoře Parlamentu ČR podporu nejméně 101 poslanců. Tento krok kritizoval jako protiústavní Petr Uhl. Podle jeho slov stačí nově jmenované vládě k vyslovení důvěry většina přítomných poslanců (na rozdíl od vyjádření nedůvěry, kdy je potřeba většina hlasů). Sněmovna je usnášeníschopná, je-li přítomno 67 poslanců, k vyslovení důvěry by jich tedy v mezním případě stačilo 34.⁵⁵

9. dubna 2009 se stal novým premiérem dosavadní předseda Českého statistického úřadu Jan Fischer. Na základě dohody ODS, ČSSD, Strany zelených a části KDU-ČSL o úřednickém kabinetu a předčasných volbách ho prezident Václav Klaus jmenoval premiérem a pověřil ho sestavením nové vlády. Jan Fischer je po Josefu Tošovském druhým úřednickým předsedou vlády.

Jedním z pravidelných a opakujících se témat, které se vynořují vždy v souvislosti se sestavováním vlády, je absence lhůty pro prezidentovo jmenování premiéra. Ústava totiž neobsahuje ani konkrétní lhůtu a nenabízí ani formulaci typu „neprodleně“, „bez zbytečného odkladu“, „okamžitě“ apod. Zůstává otázkou pro odbornou veřejnost, zda by stanovení lhůty v Ústavě ČR mělo v těchto situacích pozitivní dopad.⁵⁶

⁵⁴ Blíže KÚNDRA, O.; SPURNÝ, J. Nový šéf Evropy. *Respekt*, 2009, roč. 20, č. 14, s. 15-20.

⁵⁵ Blíže UHL, P. Bude se ohýbat ústava? *Právo*, 2009, roč. 19, č. 75, s. 11.

⁵⁶ Blíže <http://jinepravo.blogspot.com/2009/03/chybi-v-ustave-lhuta.html>

Základní zákon SRN stanoví lhůtu sedmi dnů v situaci, kdy kandidát na úřad spolkového kancléře neobdrží ani ve třetím volebním kole absolutní většinu hlasů, ale pouhou většinu. Spolkový prezident ho může do sedmi dnů po zvolení jmenovat, nebo rozpustit Spolkový sněm a vyhlásit nové volby (čl. 63 Základního zákona)⁵⁷ Do jedenadvaceti dnů může spolkový prezident na návrh kancléře rozpustit Spolkový sněm, neobdržel-li návrh kancléře na vyslovení důvěry souhlasu většiny členů Spolkového sněmu (čl. 68 Základního zákona).

Mezi společné pravomoci prezidenta ČR a prezidenta SRN s nutností kontrasignace patří zastupování státu navenek, ratifikace mezinárodních smluv, jmenování soudců (u prezidenta SRN se myslí jmenování spolkových soudců). Prezident ČR je, na rozdíl od spolkového, vrchním velitelem ozbrojených sil a vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a Senátu.

V příštích odstavcích bude provedeno shrnutí a porovnání dalších článků upravujících institut prezidenta ČR a prezidenta SRN.

V čl. 54 odst. 3 je řečeno, že prezident není z výkonu své funkce odpovědný. Navíc podle čl. 63 odstavce 4: „Za rozhodnutí prezidenta republiky, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo pověřeného člena vlády, odpovídá vláda.“ Základní zákon toto výslovně neuvádí, ale většina nařízení a rozhodnutí prezidenta vyžaduje spolupodpis spolkového kancléře nebo příslušného ministra tím přebírá politickou odpovědnost vláda.

Čl. 57 Základního zákona („Je-li spolkový prezident zaneprázdněn nebo uprázdnil-li se jeho úřad předčasně, vykonává jeho oprávnění předseda Spolkové rady.“) odpovídá v Ústavě ČR čl. 66. Ten je opět důkladnější: „Uvolní-li se úřad prezidenta republiky a nový prezident republiky ještě není zvolen nebo nesložil slib, rovněž nemůže-li prezident republiky svůj úřad ze závažných důvodů vykonávat a usnese-li se na tom Poslanecká sněmovna a Senát, přísluší výkon funkcí podle čl. 63 odst. 1 písm. a), b), c), d), e), h), i), j), čl. 63 odst. 2 předsedovi vlády. Předsedovi Poslanecké sněmovny přísluší v době, kdy předseda vlády vykonává vymezené funkce prezidenta republiky, výkon funkcí prezidenta republiky podle čl. 62 písm. a), b), c), d), e), k), l); uvolní-li se úřad prezidenta republiky v době, kdy je Poslanecká sněmovna rozpuštěna, přísluší výkon těchto funkcí předsedovi Senátu.“

⁵⁷ Viz. Příloha č. 8

Čl. 55 Základního zákona říká, že spolkový prezident nesmí být členem vlády ani zákonodárného sboru Spolku nebo některé země, nesmí vykonávat jiný placený úřad, živnost nebo povolání a nesmí být členem vedení ani dozorčí rady výdělečného podniku. Čl. 55 Základního zákona je shodný s čl. 22 odst. 1 Ústavy ČR, která danou oblast upravuje takto: „S funkcí poslance a senátora je neslučitelný výkon úřadu prezidenta republiky, funkce soudce a další funkce, které stanoví zákon.“

4.3 Poslední volba prezidenta ČR a prezidenta SRN

Poslední volby na úřad prezidenta České republiky se konaly v únoru loňského roku. Do první volby byli nominováni dva kandidáti – Václav Klaus (ODS) a Jan Švejnar (Stranou Zelených).

První dvě kola první volby se konaly 8. února 2008 ve Španělském sále Pražského hradu. Dopadla podle očekávání: Klaus vyhrál v Senátu, Švejnar ve Sněmovně. V prvním kole Klaus získal dohromady v obou komorách 139 hlasů: 47 hlasů v Senátu a 92 v Poslanecké sněmovně. Klausův soupeř zabodoval v Poslanecké sněmovně, kde pro něj v prvním kole bylo 106 poslanců, v Senátu získal Švejnar 32 hlasů. V druhém kole si Václav Klaus polepšil na 142 hlasy. V Senátu získal o jeden hlas a ve Sněmovně o dva hlasy více než v předešlém kole. Jan Švejnar dostal ve druhém kole celkem 135 hlasů, tedy o 3 méně než v prvním.

Třetí kolo volby se konalo 9. února 2008, kde Jan Švejnar získal 113 hlasů, Václav Klaus 139. Na vítězství to ale nestačilo, a proto musela následovat ještě druhá volba prezidenta.

Ta proběhla o týden později, 15. února 2008, kam KSČM navíc nominovala Janu Bobošíkovou, která se ještě před prvním kolem druhé volby vzdala kandidatury. První kolo končilo výsledkem 131 : 136 hlasů ve prospěch Václava Klause. Ve druhém kole volby dostal Klaus stejný počet hlasů jako v kole prvním, Švejnar o deset hlasů méně. Prezident byl zvolen ve třetím kole. 131 hlas stačil Václavu Klausovi k druhému prezidentskému vítězství. Jeho protikandidát dostal 111 hlasů.

První volbě předcházely dlouhotrvající dohady o tom, zda bude volba prezidenta probíhat tajně či veřejně. Průběh celé volby byl v Mladé frontě Dnes stručně charakterizován jako „dlouhé parlamentní divadlo“.⁵⁸

Spolkové shromáždění zasedlo k volbě naposledy 23. května 2004. CDU/CSU a FDP jmenovala na post spolkového prezidenta společného kandidáta Horsta Köhlera. Jako protikandidátku jmenovalo SPD Gesine Schwanovou. Dohromady zasedlo 1205 volitelů. Strany CDU/CSU a FDP disponovaly dohromady 622 hlasy, pro Köhlera se vyslovilo jen 604 z nich, tedy o jeden hlas více, než činila nezbytná většina. Gesine Schwanová získala 589 hlasů, nejméně 7 hlasů musela obdržet od volitelů z CDU/CSU a FDP. Po prvním přepočítání hlasů, měl Köhler pouhých 602 hlasů, což by na zvolení v prvním kole nestačilo a muselo by následovat kolo druhé. Představitelé CDU/CSU a FDP trvali na opětovném přepočítání hlasů, při kterém se zjistilo, že 2 hlasovací lístky s Köhlerovým jménem byly omylem vhozeny do hlasovací nádoby pro Schwanovou.⁵⁹

Horst Köhler se stal devátým prezidentem Spolkové republiky Německo. Slavnostní slib složil 1. července 2004 na společném zasedání Spolkového sněmu a Spolkové rady.

Následující volby spolkového prezidenta se konají 23. května 2009. O post hlavy státu se uchází i nynější prezident Horst Köhler. Už podruhé mu bude soupeřkou Gesine Schwanová, nominovaná SPD. 14. října 2008 oznámila strana Die Linke kandidaturu Petera Sodanna. 5. dubna 2009 strany NDP a DVU představily jako svého společného kandidáta Franka Rennickeho. Do Spolkového shromáždění zasedne 1224 volitelů. Aby byl Köhler znovu zvolen v prvním kole volby, musí získat alespoň 613 hlasů.

⁵⁸DOLEJŠÍ, V. Intriky na hradě. *Mladá fronta Dnes*, 2008, roč. 19, č. 35, s. A/1.

⁵⁹<http://www.wahlrecht.de/news/2004/10.htm>

Závěr

Cílem mé práce bylo popsat institut prezidenta České republiky a prezidenta Spolkové republiky Německo a provést jejich komparaci. Při zpracování své bakalářské práce jsem čerpala z primární a částečně i ze sekundární literatury, a to jak v českém, tak i v německém jazyce. Jako výchozí zdroj jsem použila Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod (Stav k 2. 3. 2009) a Základní zákon SRN z roku 2002, respektive 2007. (V roce 2006 proběhla doposud nejobsáhlejší změna v historii Základního zákona, pokládala jsem tedy za nutné informovat i o této novele.)

Institut prezidenta je neoddělitelnou součástí moci výkonné, která spolu s mocí zákonodárnou a soudní tvoří základ demokracie. Úprava jejich funkcí a vzájemných vztahů je obsahem ústav daných států. Nejprve jsem popsala strukturu Ústavy ČR a Základního zákona SRN a charakterizovala jejich jednotlivé části. Moc výkonná, zákonodárná a soudní jsou společně úzce provázány. Úpravou některých pravomocí prezidenta se jak v Základním zákoně SRN, tak v Ústavě ČR zabývají i jiné kapitoly než ta, která je mu primárně věnována. Z tohoto důvodu jsem nemohla institut prezidenta vnímat jako samostatně stojící fenomén, nýbrž jsem musela respektovat jeho místo v ústavě jako celku.

Ústava ČR a Základní zákon SRN vznikaly v zásadních momentech dějin těchto národů. Historické okolnosti ovlivňovaly také podobu obou dokumentů a samozřejmě i samotný institut prezidenta, ať už po stránce formální či obsahové. Vsadila jsem tedy danou problematiku do dějinného kontextu a uvedla alespoň elementární data, která jsou s těmito momenty spojena.

Oba tyto instituty mají mnoho společného, ale při jejich porovnání je možné najít i rysy rozdílné, což jsem ve své práci taktéž demonstrovala. Pravomoci prezidenta SRN jsou ve srovnání s pravomocemi prezidenta ČR o mnoho omezenější. Většina rozhodnutí a nařízení vyžaduje nutnost kontrasignace spolkového kancléře nebo příslušného spolkového ministra, a nabývají tak spíše „státně-notářskou“ povahu. V období politických krizí je navíc prezident SRN limitován lhůtami, v nichž danou situaci musí vyřešit. Taková úprava se v Ústavě ČR nenachází, což poskytuje prostor pro aktivitu prezidenta ČR.

Institut prezidenta ČR navíc navázal na tradici první Československé republiky, kdy hrál neopominutelnou politickou roli a veřejnost ho hluboce ctíla. Institut prezidenta SRN, ale i celý Základní zákon, byl tvořen naopak na základě negativních zkušeností z Výmarské republiky. K celkovému posílení významu prezidenta ČR přispělo i charisma a autorita Václava Havla a Václava Klause, jakkoliv jsou jejich hodnotové kořeny rozdílné.

Možnosti aplikovaného využití mé bakalářské práce jsou následující: bakalářská práce může kupříkladu sloužit jako didaktická pomůcka pro studenty i učitele nejenom v hodinách občanské výchovy, nýbrž i německého jazyka.

Bibliografie

ABENDPOTIL, W. *Arbense Klasse, Staat und Verfassung. Materialien zur Verfassungsgeschichte und Verfassungstheorie der Bundesrepublik*. Frankfurt am Main : Europäische Verlagsgesellschaft, 1975. 302 Seiten. ISBN 3-434-20078-9.

BORTHANIAN, S., GEORGH, H., TACHMUTH, A. *Federalismreform 2006. Grundlagen, Ziele, Aspekte. Dokumentation*. Berlin : Deutscher Bundestag, 2006. 228 Seiten.

LABUDA, J.; VODIČKA, K. *Politický systém České republiky : historie a současnost*. Praha : Fortes, 2001. 311 stran. ISBN 80-7178-718-3.

DAVĚKOVÁ, V. H. *Antiquarität politických systémů II*. Praha : Oeconomica, 2001. 268 stran. ISBN 80-245-0524-7.

FLECKENBE, M. R. D. *Parlamentarismus in der Zeit 1948 - 1949 : Die Entstehung des Grundgesetzes*. München : Vandenhoeck & Ruprecht, 1998. 231 Seiten. ISBN 3-525-4362-1.

FIALA, P.; BOŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Praha : Masarykova univerzita, 1994. 130 stran. ISBN 80-210-0907-1.

FRYŠTAR, J. *Právní rámec České republiky : Základní pojmy a instituce. Ústavní právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2004. 170 stran. ISBN 80-210-1493-X.

Použitá literatura

Prameny

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland mit Vertrag zu den Drei Mächten, Bundeswahlgesetz, Bundesverfassungsgerichtsgesetz, Konvention zum Schutze der Menschenrechte : Textausgabe mit Verweisung und Sachverzeichnis. Stand : 1. 1. 1964. München : C.H. Beck, 1964. 195 Seiten.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Textausgabe. Stand : Juli 2002. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2005. 96 Seiten.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Textausgabe. Stand : Januar 2007. Berlin : Deutscher Bundestag, 2007. 98 Seiten.

Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Parlament, Ministerstva, Ombudsman. Stav k 2. 3. 2009. Ostrava : Sagit. 192 stran. ISBN 978-80-7208-738-9.

Monografie

ABENDROTH, W. *Arbeiterklasse, Staat und Verfassung : Materialien zur Verfassungsgeschichte und Verfassungstheorie der Bundesrepublik.* Frankfurt am Main : Europäische Verlagsanstalt, 1975. 302 Seiten. ISBN 3-434-20078-9.

BORHANIAN, S.; GEORGII, H.; LACHMUTH A. *Föderalismusreform 2006 : Grundgesetzgebung – Synopse – Dokumentation.* Berlin : Deutscher Bundestag, 2006. 22 Seiten.

CABADA, L.; VODIČKA, K. *Politický systém České republiky : historie a současnost.* Praha : Portál, 2003. 351 stran. ISBN 80-7178-718-3.

DVOŘÁKOVÁ, V., aj. *Komparace politických systému II.* Praha : Oeconomica, 2003. 265 stran. ISBN 80-245-0534-7.

FELDKAMP, M.F. *Der Parlamentarische Rat 1948 – 1949 : Die Entstehung des Grundgesetzes.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1998. 231 Seiten. ISBN 3-525-01366-3.

FIALA, P.; ROŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo.* Brno : Masarykova univerzita, 1994. 130 stran. ISBN 80-210-0907-1.

FILIP, J. *Ústavní právo České republiky : Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR.* 1. díl. 2. zcela přepracované vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997. 393 stran. ISBN 80-210-1492-X.

GERLOCH, H.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky : základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Prospektrum, 2002 . 564 stran. ISBN 80-7175-077-8.

HESSELBERGER, D. *Das Grundgesetz : Kommentar für politische Bildung*. 11. überarbeitete Auflage. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2000. 400 Seiten. ISBN-3-89331-387-7.

HILDEBRANDT, H. *Die deutschen Verfassungen des 19. und 20. Jahrhunderts*. 7. ergänzte Auflage. Paderborn : F. Schöningh, 1970. 272 Seiten.

JARASS, H.D.; PIEROTH, B. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Kommentar*. 8. Auflage. München : C. H. Beck, 2006. 1193 Seiten. ISBN 3 406 541801.

KLÍMA, K., aj. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 1019 stran. ISBN 80-86898-44-X.

KLÍMA, K. *Ústavní právo*. Praha : Victoria Publishing, 1995. 225 stran. ISBN 80-85865-63-7.

KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2006. 423 stran. ISBN 80-7201-606-7.

KLOKOČKA, V. *Ústavní zřízení České republiky*. Praha : Vyšehrad, 1997. 48 stran. ISBN 80-7021-192-X.

KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států Evropské unie*. Praha : Linde, 1997. 788 stran. ISBN 80-7201-056-5.

KROUPA, J., aj. *Soudobé ústavní systémy*. 2. doplněné a upravené vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. 241 stran. ISBN 80-210-2520-4.

MADAR, Z. *Slovník českého práva*. 1. díl, A-O. Praha : Linde, 1995. 716 stran. ISBN 80-85647-62-1.

MORAVCOVÁ, D. *Výmarská republika : problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Karolinum, 2006. 273 stran. ISBN 80-246-1176-7.

NOLČ, J. *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno : Computer Press, 2004. 133 stran. ISBN 80-251-0392-7.

PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Obecná státověda*. 1. díl. Praha : Linde, 1998. 369 stran. ISBN 80-7201-141-3.

PAVLÍČEK, V., aj. *Ústavní právo a státověda : Ústavní právo České republiky*. 2. díl, 1. část. 2. podstatně rozšířené a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. 797 stran. ISBN 80-7201-472-2.

PEŠKA, P. *Úvod do ústavního práva : Čtyřicet devět stručných úvah k české ústavě na pozadí ústav stabilních demokracií : skripta pro posluchače právnické fakulty Univerzity Karlovy*. Praha : Karolinum, 1996. 76 stran. ISBN 80-7066-896-2.

PÖTZSCH, H. *Deutsche Demokratie*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1995. 144 Seiten. ISBN 3-89331-232-3.

PREß, U.K. *Zum Begriff der Verfassung : Die Ordnung des Politischen*. 2. überarbeitete Auflage. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1994. 336 Seiten. ISBN 3-596-12246-5.

ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie : srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha : Portál, 2002. 207 stran. ISBN 80-7178-628-4.

VESELÝ, Z. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha : VICTORIA PUBLISHING, 1994. 543 stran. ISBN-80-85605-95-3.

WEBER, H. *Dějiny NDR*. Praha : Lidové noviny, 2003. 439 stran. ISBN 80-7106-558-7.

Weber, W. *Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem*. 3. erweiterte Auflage. Berlin : Duncker & Humboldt, 1970. 374 Seiten.

ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1996. 177 stran. ISBN 80-210-1354-0.

Články z časopisů a sborníků

BARÁK, J. K některým otázkám novelizace Ústavy České republiky. In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 140-157. ISBN 80-86432-45-9.

BROŽOVÁ, I. Ústava a její změny. In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 114-115. ISBN 80-86432-45-9.

DARNSTÄDT, T. Glück des Neuanfangs. *Der Spiegel*, 2009, č. 13, s. 52-62.

DOLEJŠÍ, V. Intriky na hradě. *Mladá fronta Dnes*, 2008, roč. 19, č. 35, s. A/1. ISSN 1210-1168.

KOPECKÝ, J.; DOLEJŠÍ, V. Klausovi přibývaly hlasy. *Mladá fronta Dnes*, 2008, roč. 19, č. 34, s. A/2. ISSN 1210-1168.

KUBÁT, M. Přímá volba prezidenta v České republice? In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 299-314. ISBN 80-86432-45-9.

KUNDRA, O.; LAUDER, S. V Evropě, nebo s Klausem. *Respekt*, 2009, roč. 20, č. 15, s. 16-20. ISSN 0862-6545.

KUNDRA, O.; SPURNÝ, J. Nový šéf Evropy. *Respekt*, 2009, roč. 20, č. 14, s. 15-20. ISSN 0862-6545

PEČINKA, B. Jiřího slavná porážka. *Reflex*, 2008, roč. 19, č. 8, s. 6-8. ISSN 0862-6634.

PETRÁČEK, Z. Köhler chce otevřít Německo. *Respekt*, 2004, roč. 15, č. 23, s. 11. ISSN 0862-6545.

SHORM, A.V. Prezidentovo právo veta v Ústavě ČR. In *Deset let Ústavy České republiky : východiska, stav, perspektivy : sborník příspěvků*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 315-323. ISBN 80-86432-45-9.

SOKOL, P. Odkud se v Evropě berou hlavy států?. *Reflex. Speciál*, 2008, roč. 19, s. 70-87. ISSN 0862-6634.

TABERY, E. 23 let s Klausem. *Respekt*, 2008, roč. 19, č. 8, s. 11. ISSN 0862-6634.

TABERY, E. Neuvěřitelná volba. *Respekt*, 2008, roč. 19, č. 7, s.11. ISSN 0862-6545

Internetové zdroje

BRILL, K. Tschechien in der Krise. *Süddeutschezeitung* [online]. 2009, [cit. 29. března 2009]. Dostupné na WWW:
<<http://www.sueddeutsche.de/politik/360/462972/text/>>.

CANTOW, M.; FEHNDRICH, M.; ZICHT, W. Die Zahl der Mitglieder der 12. Bundesversammlung im Bundestag und den Ländern. [online]. 2004, [cit. 1. března 2009]. Dostupné na WWW:
<<http://www.wahlrecht.de/lexikon/bundesversammlung-2004-zusammensetzung.html>>.

Klaus ocenil dohodu "dvou dominantních stran" na úřednické vládě. *Zpravodajský deník ČTK* [online]. 2009, [cit. 10. dubna 2009]. Dostupné na WWW:
<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/klaus-ocenil-dohodu-dvou-dominantnich-stran-na-urednicke-vlade/370382&id_seznam=>.

Vývoj událostí dva týdny od vyslovení nedůvěry Topolánkově vládě. *Zpravodajský deník ČTK* [online]. 2009, [cit. 10. dubna 2009]. Dostupné na WWW:
<<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vyvoj-udalosti-dva-tydny-od-vysloveni-neduvery-topolankove-vlade/370212>>.

DIMUN, P. Taková byla Čtyřkoalice: *Britské listy* [online]. 2002, [cit. 1. března 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2002/4/3/art10222.html>>.

FEHNDRICH, M. Die Wahl des Bundespräsidenten. [online]. 2004, [cit. 1. března 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.wahlrecht.de/news/2004/10.htm>>.

HARTMANOVÁ, L. Předčasné volby v Německu. *Institutu pro evropskou politiku* [online]. 2004, [cit. 3. března 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.europium.org/dispatch_article.php?aid=787>.

KLEINE, von R. Muss Köhler um seine Wiederwahl bangen? *Bild* [online]. 2009, [cit. 10. dubna 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.bild.de/BILD/politik/2009/03/26/bundespraesident-horst-koehler/muss-er-um-die-wiederwahl-bangen.html>>.

Köhler tritt wieder an. *Süddeutschezeitung* [online]. 2008, [cit. 29. března 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.sueddeutsche.de/politik/146/442885/text/>>.

LAFONTAINE, O.; GYSI, G.; BISKY, L. Peter Sodann wäre ein Bundespräsident des Volkes. [online]. 2008, [cit. 1. dubna 2009]. Dostupné na WWW: <<http://linksfraktion.de/pressemitteilung.php?artikel=1280437459>>.

Státní symboly. [cit. 25. března 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.hrad.cz/cz/stat_symboly/index.shtml>.

Současný prezident republiky. [cit. 25. března 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-vaclav-klaus/zivotopis.shtml>>.

ŠIMÍČEK, V. Chybí v Ústavě lhůta?. [online]. 2009, [cit. 1. dubna 2009]. Dostupné na WWW: <<http://jinepravo.blogspot.com/2009/03/chybi-v-ustave-lhuta.html>>.

Verfassungsrechtliche Grundlagen. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.bundespraesident.de/dokumente/-,2.600339/Artikel/dokument.htm>>.

Vládní návrh přímé volby prezidenta bude mít v parlamentu potíže. [online]. 2009, [cit. 2009-01. 03]. Dostupné na WWW: <<http://www.profipool.cz/index.asp?param=Aktuality&ID=6181>>.

Anotace

Ve své bakalářské práci jsem se podrobně věnovala tématu institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN a snažila jsem se provést jejich srovnání. Úprava institutu prezidenta ČR a prezidenta SRN je obsažena v Ústavě ČR a v Základním zákoně SRN. Musela jsem tedy podat výklad, který se týkal struktury a charakteristiky jednotlivých částí ústav a vytvořit tak základ pro samotnou komparaci. Neopomenula jsem vsadit vznik obou dokumentů do historického kontextu. Snažila jsem se nejenom teoreticky popsat danou problematiku, ale i obohatit jednotlivé podkapitoly o příklady z politické praxe.

Annotation

In my bachelors work I attended to the theme of president institute of CZ and president of FRG and tried to compare them. The organization of institute of president of CZ and president of FRG is contained in the Constitution of Czech Republic and in Organic Statue of FRG. I had to give an explanation, which contains organization and characteristic of the individual parts of constitutions and creates base for the comparison. I didn't miss out to put the origin of the both documents into the historic context. I tried to describe the given problems not only in theory, but also to enrich the individual subheads with the examples from the politics practice.

Seznam zkratek

Čl.	Článek
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
DVU	Die Deutsche Volksunion
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
NDR	Německá demokratická republika
NPD	Die Nationaldemokratische Partei Deutschlands
Odst.	Odstavec
PDS	Partei des Demokratischen Sozialismus
ODS	Občanská demokratická strana
Písm.	Písmeno
SED	Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
SRN	Spolková republika Německo
SPD	Die Sozialdemokratische Partei Deutschlands
SSW	Der Südschleswigsche Wählerverband
US-DEU	Unie svobody - Demokratická unie
Úst. zákon	Ústavní zákon
WASG	Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative

Přílohy

Příloha č. 1 Prezident České republiky Václav Klaus

Zdroj: <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-vaclav-klaus/zivotopis.shtml>

Příloha č. 2 Prezident Spolkové republiky Německo Horst Köhler

Zdroj : <http://www.bundespraesident.de/-,11050/Bundespraesident-Horst-Koehler.htm>

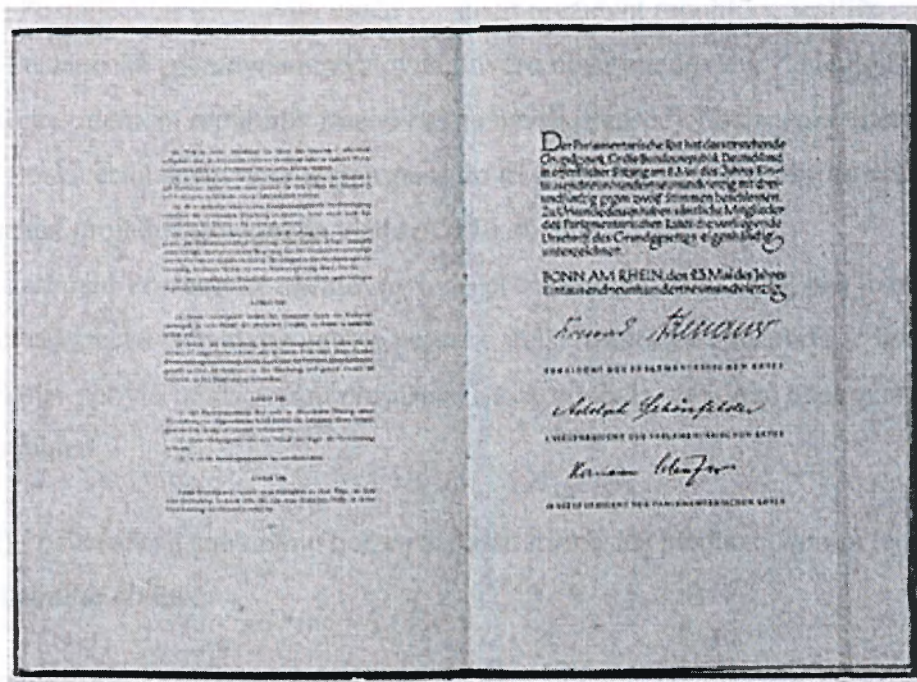
Příloha č. 3 Standarda prezidenta republiky ČR

Zdroj: http://www.hrad.cz/cz/stat_symboly/index.shtml

Příloha č. 4 Standarda prezidenta SRN

Zdroj: <http://www.flaggenkunde.de/deutscheflaggen/d-bund.htm>

Příloha č. 5 Základní zákon SRN z roku 1949 – strana s podpisem Konrada Adenauera

Zdroj: PÖTZSCH, H. *Deutsche Demokratie*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1995. s. 13.

- (1) Spolková republika Německo je demokratický a sociální spolkový stát.
- (2) Veškerá státní moc vychází z lidu. Lid ji vykonává ve volbách a hlasováním a prostřednictvím zvláštních orgánů zákonodárství, výkonné moci a soudnictví.
- (3) Zákonodárství je vázáno ústavním řádem, výkonná moc a soudnictví zákonem a právem.
- (4) Proti každému, kdo se pokusí odstranit tento řád, mají všichni Němci, pokud není jiná pomoc možná, právo odporu.

Příloha č. 6 Článek 20 Základního zákona SRN

Zdroj: KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 242.

- (1) Poslaneckou sněmovnu může rozpustit prezident republiky, jestliže
- a) Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny,
 - b) Poslanecká sněmovna se neusnese do tří měsíců o vládním návrhu zákona, s jehož projednáním spojila vláda otázku důvěry,
 - c) zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno po dobu delší, než je přípustné,
 - d) Poslanecká sněmovna nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, ačkoliv nebylo její zasedání přerušeno a ačkoliv byla v té době opakovaně svolána ke schůzi

(2) Poslaneckou sněmovnu nelze rozpustit tři měsíce před skončením jejího volebního období.

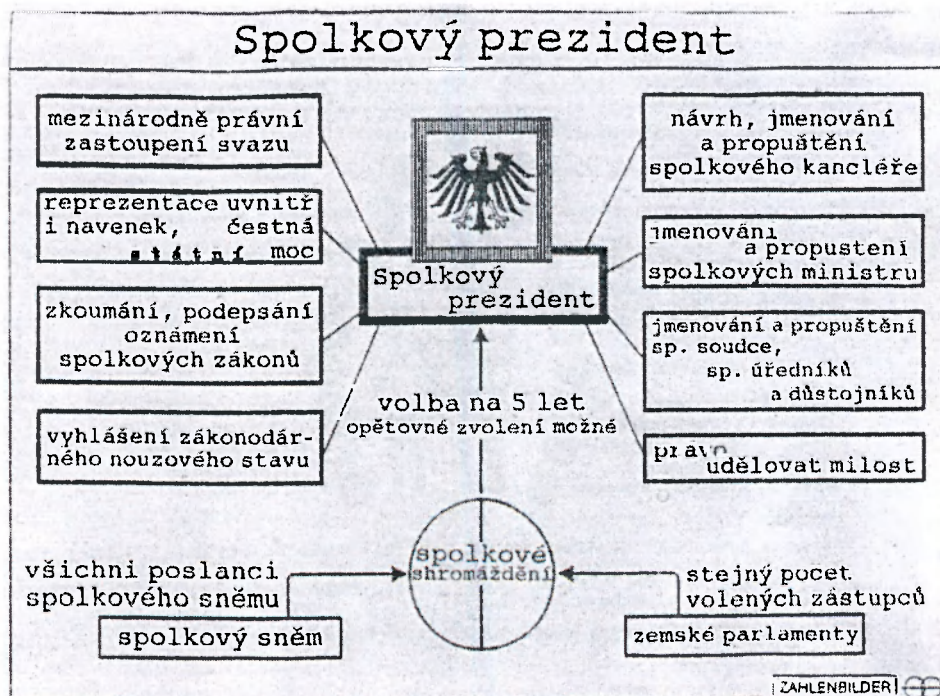
Příloha č. 7 Článek 35 Ústavy ČR

Zdroj: *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Parlament, Ministerstva, Ombudsman*. Stav k 2. 3. 2009. Ostrava : Sagit, 2009. s. 6.

- (1) Spolkového kancléře volí bez rozpravy Spolkový sněm na návrh spolkového prezidenta.
- (2) Zvolen je ten, kdo získá hlasy většiny členů Spolkového sněmu. Spolkový prezident jmenuje toho, kdo byl zvolen.
- (3) Není-li navržený kandidát zvolen, může Spolkový sněm do čtrnácti dnů po volbě nadpoloviční většinou svých členů zvolit spolkového kancléře.
- (4) Nedojde-li k volbě v této lhůtě, koná se neprodleně volba nová, v níž je zvolen ten, kdo dostane nejvíce hlasů. Soustředí-li zvolený na sebe hlasy většiny členů Spolkového sněmu, musí ho spolkový prezident do sedmi dnů po zvolení jmenovat. Nedosáhne-li zvolený této většiny, musí ho spolkový prezident buď do sedmi dnů jmenovat anebo rozpustit Spolkový sněm.

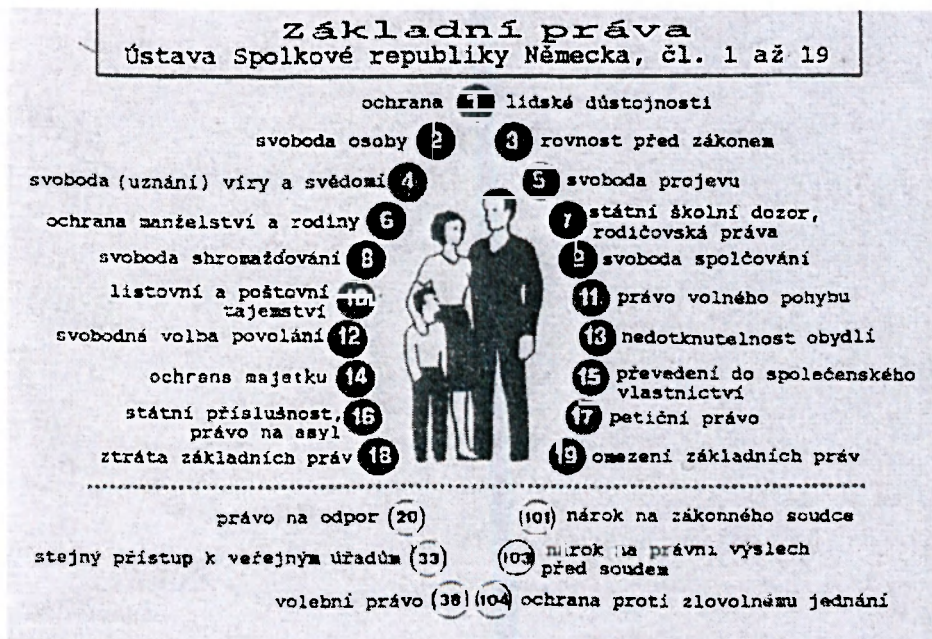
Příloha č. 8 Článek 63 Základního zákona SRN

Zdroj: KLOKOČKA, V.; WÁGNEROVÁ, E. *Ústavy států evropské unie*. Praha : Linde, 1997. s. 255.

Příloha č. 9 Spolkový prezident – volba a pravomoci

Zdroj: FIALA, P.; ROŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno : Masarykova univerzita, 1994. s. 41.

Příloha č. 10 Základní práva obsažená ve člancích 1 – 19 Základního zákona SRN
Zdroj: FIALA, P.; ROŽÁK, P.; SCHUBERT, K. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno : Masarykova univerzita, 1994. s. 23.